

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích

Pedagogická fakulta

Katedra primární a preprimární pedagogiky

Bakalářská práce

Volný čas předškolních dětí s rodiči

Vypracovala: Mgr. Zuzana Cepáková

Vedoucí práce: Mgr. Eva Svobodová

České Budějovice 2021

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích, 9. července 2021

.....

Zuzana Cepáková

PODĚKOVÁNÍ

Ráda bych poděkovala především své vedoucí práce Mgr. Evě Svobodové za odborné vedení práce, její věcné rady a připomínky. Dále pak všem rodičům, kteří mi věnovali svůj čas a poskytli při rozhovorech a dotaznících své odpovědi. V neposlední řadě děkuji celé své rodině za trpělivost a podporu při studiu.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá tématem společného času rodičů a dětí předškolního věku. Cílem práce je zmapovat množství i způsob trávení společného času rodičů a dětí a zároveň zjistit, jakým způsobem jejich společný čas ovlivnila koronavirová pandemie. V první části jsou zpracována teoretická východiska týkající se problematiky rodiny, vývojových specifíků předškolního dítěte a také charakteristiky společného času rodičů a dětí. Praktická část obsahuje kvantitativní výzkum ve formě dotazníků a kvalitativní výzkum ve formě polostrukturovaných rozhovorů s rodiči předškolních dětí. Koronavirová pandemie některé rodiny ovlivnila jak v množství společného času, tak v preferencích určitých společných aktivit. Celkově pandemie přinesla řadu pozitivních i negativních změn.

KLÍČOVÁ SLOVA

Předškolní děti, výchova, rodina, společný čas

ABSTRACT

The bachelor's thesis pertains to the topic of shared time between parents and preschool age children. The aim of the thesis is to map the method and the amount of spent time together between parents and children, while at the same time finding out how the coronavirus pandemic affected their time together. Initial sections are composed of theoretical foundation for family issues, the developmental specifics of the preschool child, as well as the characteristics of quality time between parents and children. The practical part includes quantitative research in the form of questionnaires and qualitative research in the form of semi-structured interviews with parents of preschool children. The coronavirus pandemic has affected some families not only in the amount of time spent together but also in the preferences of certain joint activities. Overall, the pandemic has brought a number of positive and negative changes.

KEY WORDS

Preschool aged children, education, family, shared time

OBSAH	6
1 ÚVOD	8
2 RODINA.....	8
2.1 Struktura rodiny a její podoby.....	10
2.2 Charakteristiky současné rodiny.....	11
2.2.1 Vliv pandemie COVID-19	13
2.3 Funkce rodiny	14
2.4. Výchova v rodině	16
2.4.1. Styly rodičovské výchovy	18
3 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU	22
3.1. Motorický vývoj.....	23
3.2. Kognitivní vývoj	24
3.3 Emoční vývoj.....	25
3.4 Socializace dítěte předškolního věku.....	27
3.4.1 Hra	27
3.5 Potřeby dítěte předškolního věku	29
4 SPOLEČNÝ ČAS RODIČŮ A DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU.....	30
4.1 Komunikace mezi rodičem a dítětem.....	32
4.2 Společné činnosti rodičů a dětí	33
4.2.1 Pohybové činnosti	33
4.2.2 Rodinné rituály	34
4.2.3 Povídání s dětmi	34
4.2.4 Zájmové kroužky.....	35
4.2.5 Média.....	35
4.2.6 Literární činnosti.....	35
4.2.7 Pracovní činnosti	36
4.2.8 Kreativní činnosti	36
4.2.9 Kulturní činnosti	37
5 CÍL PRÁCE.....	38
5.1 Cíl výzkumného šetření	38
5.2 Výzkumné otázky.....	38
5.3. Výzkumné předpoklady	39
6 METODIKA	39
6.1 Kvantitativní výzkum.....	39
6.2 Kvalitativní výzkum	39
6.3 Výzkumný soubor	40

6.4 Sběr dat	40
7 VÝSLEDKY	40
7.1 Kvantitativní výzkum - dotazníkové šetření	40
7.1.1. Charakteristika výzkumného souboru	40
7.2 Kvalitativní výzkum – rozhovory.....	56
7.2.1 Výzkumné otázky	56
7.2.2 Výzkumný vzorek.....	56
7.2.3 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru	57
8 DISKUZE.....	62
9 ZÁVĚR	65
LITERATURA.....	67

1 ÚVOD

Přestože se v historickém vývoji pohled na rodinu a její funkce výrazně změnil, potřeba pevného vzájemného vztahu rodičů a dětí tady vždy byla, je a bude stejná. A pevný, citově vyvážený vzájemný vztah rodičů a dětí, lze vybudovat pouze tehdy, když tráví čas společně. A nejde pouze o množství společně stráveného času, ale také o jeho kvalitu. O to, jestli jsou rodiče na své děti dostatečně navázáni, jestli je vnímají a interagují s nimi, zkrátka jestli jsou opravdu spolu a nejen vedle sebe.

Téma bakalářské práce „Volný čas předškolních dětí s rodiči“ jsem si vybrala z několika důvodů. První důvod je osobní, neboť sama jsem mámou předškolního dítěte a této problematice se přirozeně věnuji. Kvalitně trávit společný čas s dětmi mi přijde velmi důležité a snažím se nacházet možnosti, které rodiny dnes mají. Jak často a jakým způsobem tráví společný čas, jestli vnímají společný čas jako kvalitní, ale také zda se změnil přístup ke společně strávenému času v době koronavirové pandemie. To byly otázky, které mě velmi zajímaly. Dalším důvodem je můj aktivní zájem o organizaci společného času rodičů a předškolních dětí. Zajímají mě názory a postoje rodičů k celé této problematice. V dostupné literatuře je poměrně dostatek informací, týkajících se volného času dětí a mládeže v rozmezí od 6 do 18 let, ale předškolním dětem se tolik pozornosti nevěnuje. Samozřejmě existují různé výzkumy a práce týkající se společného času rodičů a předškolních dětí, ale tato bakalářská práce by mohla přinést i nové poznatky z doby koronavirové pandemie, která již druhý rok sužuje celý svět a má zásadní dopad také na fungování rodin.

První část bakalářské práce je teoretická a zaměřuje se na charakteristiku rodiny, výchovné styly v rodině a problémy, které dnešní rodiny zakoušejí. Dále se zaměřuje na charakteristiku vývoje dítěte předškolního věku a také na společné činnosti rodičů a dětí. Druhá část je empirická a analyzuje výsledky dotazníkového šetření, zaměřeného na trávení společného času rodičů a předškolních dětí. Ten je dále doplněn metodou individuálního polostrukturovaného rozhovoru s rodiči předškolních dětí, která hlouběji analyzuje zkoumané téma.

2 RODINA

„Bez rodiny se člověk chvěje zimou v nekonečném Vesmíru“ (André Maurois)

Rodina historicky vždy byla považována za základní jednotku naší společnosti. Svými charakteristikami a funkcemi zasahuje do různých oblastí (biologická, psychická, právní, pedagogická, sociální, ekonomická atd.), a tudíž v odborné literatuře najdeme mnoho různých definic. Na základě zaměření této práce zmíním některé z nich.

Např. Kramer (1980) vymezuje rodinu jako skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů. Členové jsou často (ale ne nutně) vázáni hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty (Sobotková, 2001). V novém vydání Psychologického slovníku (Hartl & Hartlová, 2015, s. 504) je rodina definována jako společenská skupina spojena manželstvím nebo pokrevními vztahy a odpovědností a vzájemnou pomocí. Velký sociologický slovník (1996, s. 940) definuje rodinu jako obecně původní a nejdůležitější společenskou skupinu a instituci, která je základním článkem sociální struktury a základní ekonomickou jednotkou, a jejímiž hlavními funkcemi je reprodukce trvání biologického druhu a výchova, resp. socializace potomstva, ale i přenos kulturních vzorů a zachování kontinuity kulturního vývoje. Dále, Opravilová (2002) popisuje rodinu jako nejvhodnější prostředí pro naplňování základních lidských potřeb. Je to místo jistoty a bezpečí, kde se od dětství vytváří osobnost člověka. Mělo by být prostředím vzájemné semknutosti a intimity, do něhož se dítě rodí sice bez možnosti výběru a volby, ale k němuž je poutáno silnými citovými vazbami.

Až do první poloviny dvacátého století se zdálo, že rodina bude stále působit jako nenápadný, ale vysoce stabilizační a neměnný prvek naší společnosti, který odolá všem případným změnám. Tento typ rodin se nazývá **tradiční** a je charakteristický velkým počtem dětí, ale i velkým počtem dalších závislých členů (tety, strýcové, bratrance, sestřenice, atd.). Hlavou rodiny byl vždy otec, stabilita společnosti byla podporována výběrem partnerů ze stejných sociálních vrstev, fungoval hluboce zakořeněný přenos tradic a zvyků, jakákoliv změna čehokoliv nebyla možná (Možný, 2006). Chápání pojmu rodina se změnilo ve druhé polovině dvacátého století, kdy vznikla tzv. **moderní** rodina. Rozumíme jí především manželskou rodinu, kterou tvoří pouze manželé a jejich děti. Do popředí se dostává citovost a dítě, zažité tradice se spíše boří a ženy mají mnohem větší možnosti v uplatnění se na trhu práce a vývoji jejich kariéry. Odpovědnost za rodinu je

rovnoměrně rozložena mezi oba rodiče a funkce rodiny se z univerzální rozšiřuje na pečovatelskou, statusotvornou a citovou (Možný, 2006). V současné době již mluvíme o rodině **postmoderní**. Nelze ji už zcela jasně definovat, neboť nabývá různorodých forem. Rapidně roste počet nesezdaných soužití, řada dětí žije v neúplných rodinách pouze s jedním rodičem a stabilita rodin se významně snižuje. Současně vzniká nová sociální skupina, tzv. “singles” - žijí svobodný život bez závazků často orientovaný na budování kariéry. O problémech těchto rodin dále pojednává kapitola 2.2.

Rodina je v podstatě nepostradatelnou institucí pro dospělého člověka, natož pro dítě. Model rodiny tvořené rodiči, jejich dětmi, případně prarodiči, vykazuje neobyčejnou stabilitu ve všech epochách vývoje lidstva a ve všech známých současných společnostech. Prakticky neexistuje žádný typ společnosti, který by se neopíral o rodinu jako o svůj základní článek (Matoušek, 2003). Každá rodina je však jiná – má svou jedinečnost a specifika.

2.1 Struktura rodiny a její podoby

Nejčastěji jsou rozlišovány 2 základní typy rodiny. **Nukleární** rodina sestává z muže, ženy a alespoň jednoho dítěte. Je považována za univerzální a silně funkční lidské seskupení, které je možné nalézt v každé společnosti v minulosti i současnosti. Druhým typem je rodina **rozšířená**. Je složena ze všech lidí, které spojuje společné příbuzenství, tj. jsou vzájemně spojeni narozením či manželstvím (prarodiče, strýc, teta, bratranec, sestřenice, manžel, manželka).

Z hlediska vývoje dítěte se za nejideálnější považuje **úplná** rodina. Taková rodina má předpoklady naplnit potřeby dětí, zejména potřebu bezpečného citového vztahu včetně identifikačního procesu. Člověk patří mezi biologické druhy s vysokou otcovskou investicí do výchovy potomstva. Biologicky je účast otce na výchově výhodná především proto, že lidské mládě se ve srovnání s mláďaty jiných druhů rodí velice nezralé a má velmi dlouhé období dospívání. Děti, o které pečují oba rodiče, jsou tedy ve výhodě oproti dětem, které by byly odkázány jen na mateřskou péči. Nicméně, ani v úplných rodinách samozřejmě není vyloučena patologie rodinných vztahů, která znesnadňuje socioemoční vývoj dětí. V poslední době se také uplatnil fenomén tzv. rodiny **partnerské**, která do určité míry splňuje podmínky úplné rodiny, ale partneři – rodiče dětí nepotřebují

formální stvrzení ke svému soužití. Jinou formou jsou rodiny, kdy jeden z partnerů žije mimo bydliště dětí (práce mimo lokalitu, manželský svazek nebo rodina ještě někde jinde), které jsou tak vystaveny obrovské nejistotě a navíc přebírají model méně zodpovědného přístupu k osobním vztahům (Masáková, 2011). Opakem úplné rodiny je potom rodina **neúplná**, kde je otec či matka nepřítomna (obvykle otec). Neúplná rodina je většinou označována za negativní jev, ale je mýtem, že dítě z neúplné rodiny vždy strádá a je tím poznamenáno. Je pravdou, že dítě je ochuzeno o možnost zažít zdravý partnerský vztah jako vzor, ale toto může být kompenzováno vnímáním zdravých vztahů u jiných příbuzných či přátel rodičů. Z výsledků českého statistického úřadu vyplývá, že téměř každá čtvrtá rodina je neúplná. Tak jako přibývá neúplných rodin, objevují se ve větší míře také rodiny **doplňené** – tedy ty, kdy místo původního rodiče přichází do rodiny partner nový a zaujímá rodičovskou pozici. To s sebou nese řadu pastí a komplikací a jen málokdy se podaří bez problémů nastavit takový řád rodiny, který je ku prospěchu všem zúčastněným (Masáková, 2011).

2.2 Charakteristiky současné rodiny

Rodina, instituce, která byla považována za snad nejstabilnější výtvar naší civilizace, se nejméně od konce první světové války podstatně změnila a nadále mění. Alvin Toffler ve své knize Šok z budoucnosti (1992) napsal následující:

Můžeme očekávat, že lidé budoucnosti dovedou proces oklešťování rodiny ještě o krok dál – zůstanou bezdětní a omezí rodinu na její dva nejzákladnější prvky – na muže a ženu. Ukáže se, že jednotka dvou lidí, možná se shodnými kariérami, je příhodnější při proplování mezi úskalími vzdělání a společenských nástrah, mezi změnami zaměstnání a stěhování než obyčejná rodina plná dětí. Pravděpodobnějším kompromisem než bezdětnost však asi bude odklad doby, kdy se budou děti rodit. Dnešní muži i ženy se často ocitají v konfliktu mezi závazkem ke kariéře a závazkem k dětem. V budoucnosti se mnoho párů tohoto problému zbaví tím, že celou záležitost výchovy dětí odloží až do důchodu.

Dnes můžeme vidět, že se ve svých tvrzeních až tak nespletl. A můžeme jen doufat, že jeho vize rodiny budoucnosti složené jen z muže a ženy nenastane. V současnosti žijeme ve společnosti, v níž se uplatňuje tzv. rodina **postmoderní** a jejíž etapa začala v šedesátých letech dvacátého století. V té době začala kritika ženy v domácnosti, především ženským sociálním hnutím – feminismem. Obecně se snižuje stabilita manželství, zákonem je nově umožněn rozvod vzájemnou dohodou. Také se rozvíjí soužití

mimo manželství (de Singly, 1999). Postmoderní rodiny již nejsou zakládány proto, aby reprodukovaly populaci, nebo jinak prospívaly velkým společenstvím lidí. Rodiny postmoderní doby jsou zakládány kvůli uspokojování citových potřeb partnerů, nikoli dětí. Stabilita těchto rodin proto stojí a padá s citovou bilancí partnerského vztahu. Protože city představují velmi křehké pouto, stala se rodina také velmi křehkou institucí (Matoušek, 2008).

Lidé si v současnosti mohou volit z různých sociálních příslušností, přičemž prominentní povahu mezi nimi má pozice na trhu práce. Práce se pro některé jedince dokonce stává bezpečným útočištěm ve stejném smyslu, v jakém jím před průmyslovou revolucí byla univerzálně rodina (Matoušek, 2010). Typickým znakem postmoderní doby je tedy tzv. **výkonová společnost**. Ta má za úkol udržet vysoce výkonnou ekonomiku, ale obvykle na úkor času stráveného s rodinou. A to především ve **dvoukariérových rodinách** (Pelikán, 2007). Současná rodina je totiž rodina zaměstnané ženy, neboť velmi málo rodin by v dnešní době vystačilo s jedním platem. Žena se potom stává velmi vyčerpanou jak po pracovní stránce, tak v péči o domácnost a rodinu a je obecně méně spokojená než muž (Matoušek, 2003). Nejen z tohoto důvodu, ale také např. z důvodu rozdílných zájmů, názorů a povah partnerů máme v současnosti poměrně **vysokou míru rozvodovosti**. Téměř každé třetí manželství se do pěti let rozvádí, což je velmi krátká doba na výchovu dítěte. Vysokou míru rozvodovosti také doprovází častější opakovaně uzavřené sňatky, což snižuje stabilitu rodiny a také komplikuje výchovnou situaci. Na druhou stranu, sňatečnost se celkově snižuje a trendem současné doby se stalo také soužití nesezdaných párů a neúplné rodiny osamělých matek, které se rozhodly vychovávat dítě samy bez partnera (Oprailová, 2002). Soužití nesezdaných párů je společensky respektované a rozhodně se nedá říct, že by bylo méně zodpovědné, nebo poskytovalo dětem méně kvalitní rodinné zázemí.

Dítě je v současnosti především citovou investicí. Z čistě ekonomického hlediska je investicí velmi náročnou a nevratnou. Proto je také často dlouho zvažováno, jestli si dítě vůbec rodiny mohou dovolit. V rozvinutých západních zemích se z tohoto důvodu rodí stále méně dětí a v České republice je trend obdobný. **Nižší porodnost** je tedy způsobena jak vysokou finanční zátěží rodiny, tak vysokým pracovním nasazením rodičů, kteří vyznávají hodnotové priority zdůrazňující individualismus a seberealizaci. Neméně se na

nižší porodnosti podílí také stále častější **odsouvání založení rodiny do pozdějšího věku** (muži 30,7 let a ženy 28,1 let) (Šulová, 2011). Často se pak stane, že je omezena jejich reprodukční funkce.

Dalším rysem postmoderních rodin je **demokratizace rodinného života**. Souvisí s ním změna mužské role v rodině, kdy autorita mužů jako otců klesá a mnohem rovnější jsou si muž a žena také v partnerském životě. Demokratizace také prostupuje do oblasti výchovy, kdy rodiče přistupují ke svým dětem s mnohem větší tolerantností a svobodou (Kraus, 2014).

Velmi výrazným prvkem, který zasahuje do postmoderních rodin je **informační exploze a vliv médií**. Spočívá v obrovském nárůstu informací v jednotlivých oborech. Současně je vytvořen rozsáhlý prostor pro komunikaci těchto informací. Patří sem především internet, sdělovací média (televize, rádia...), mobilní telefony. Většina badatelů zabývajících se touto problematikou se shoduje na tom, že především televize má významnou potenci ovlivňovat své recipienty. V případě malých dětí velmi významně vstupuje do procesu učení a funguje v pravém slova smyslu jako socializační činitel, neboli technologický učitel a vychovatel. Ačkoliv například sledování edukativních pořadů může zlepšit budoucí školní výsledky, obecně má sledování televize výrazně negativní vliv na dětskou populaci. Zvyšuje agresivní chování dětí a výrazně snižuje dětskou představivost (Šedřová, 2007). Rodiče a další vychovatelé jsou na jedné straně médii vytlačováni do ústraní, ale na straně druhé jim dobrovolně ustupují a využívají jejich vítané role "babysittera".

2.2.1 Vliv pandemie COVID-19

Dne 1.března 2020 byl v České republice zaznamenán první případ nemoci COVID-19, kterou způsobuje koronavirus s názvem SARS-CoV-2. Během několika týdnů se rozšířila z Číny do celého světa. Aby se šíření virové nákazy zpomalilo, jednotlivé státy přijaly postupně celou řadu opatření, která se projevila nevídanou mírou omezení a restrikcí. Nastalé změny se různou formou a intenzitou dotkly také každodenního života českých rodin. Došlo k rapidnímu omezení ekonomiky a spousta lidí přišla o zaměstnání a tím o zdroj financí. Zavřely se školy i školky, všechny volnočasové aktivity, přerušily se sociální služby a omezila se také zdravotní péče. Děti školou povinné zůstaly doma odkázané na on-line výuku a rodiče, u kterých to bylo alespoň trochu možné, zůstali doma na home

office. Spousta rodin se najednou ocitla v nedobrovolné izolaci, kdy její členové museli chtít nechtít společně trávit velké množství času. Státní mateřské školy spadající pod MŠMT sice zůstaly otevřené (respektive rozhodnutí o uzavření nechala vláda na zřizovateli), ale děti do nich chodilo výrazně méně. Při výskytu nemoci COVID-19 musí ale často celá mateřská škola do karantény a všechny děti tak zůstanou doma. A zatímco všechny ostatní školy (základní, střední, univerzity) přešly na distanční vzdělávání, během něhož jsou studenti povinni plnit zadávané úkoly, u předškolního vzdělávání se o potřebě plnohodnotně nahradit povinné předškolní vzdělávání nehovořilo vůbec (Koželuhová, 2020).

Až do 1.3. 2021, kdy se díky velmi vážné situaci koronavirové pandemie plošně zavřely všechny mateřské školy, bylo zcela na vedení jednotlivých mateřských škol, jak budou přistupovat ke svým dětem v domácím prostředí, pokud je mateřská škola z důvodu přítomnosti kovidu uzavřena. V čase karantény mateřské školy nejčastěji využívaly sociální sítě, weby škol a e-maily a interagovali s dětmi a jejich rodiči prostřednictvím zpřístupňování různých informačních zdrojů, především pracovních listů, zadáváním úkolů, návrhů pro různé činnosti či aktivity. Některé mateřské školy naopak s dětmi a jejich rodiči nespolečněvaly žádným způsobem, neboť vyhodnotily online výuku pro tuto skupinu dětí jako bezpředmětnou (Majerčíková 2020). V obou případech je na rodiče předškolních dětí přenesena zodpovědnost za způsob trávení času v domácím prostředí. Ti tak využívají prostředků a doporučení, které jim zasílají učitelky mateřských škol, vynaloží vlastní iniciativu k vytvoření programu s předškolními dětmi, nebo se naopak svým dětem nevěnují vůbec. To, jak se rodiče zachovali v této situaci částečně zmapuje předložená bakalářská práce.

2.3 Funkce rodiny

Rodina ve svém souhrnu zajišťuje mnoho činností – zabezpečuje své členy hmotně, pečuje o zdraví, výživu a kulturní návyky svých členů, vytváří specifické socializační a výchovné prostředí pro děti, předává jim kulturní dědictví, vštěpuje jim morální postoje, ovlivňuje je, usměrňuje, chrání a podporuje. Rodina plní určité role i ve vztahu ke společnosti – je to především reprodukce obyvatelstva, a to jak reprodukce biologická, tak i kulturní (Kraus, 2001).

Rodina se podle toho, jestli v dostatečné míře plní stanovené funkce dělí na **funkční** – rodina plní všechny funkce, **afunkční** – dochází k občasným problémům v plnění jakékoliv funkce, ale zásadně tento nedostatek neovlivňuje chod rodiny a **dysfunkční** – dochází zde k vážným poruchám funkcí, které mají dopad na chod rodiny a socializační proces dítěte.

- Funkce biologická a reprodukční – Tato funkce rodiny je významná jak pro společnost, tak i pro jedince, kteří rodinu tvoří. V této souvislosti bych mohla zmínit to, že Česká republika se řadí mezi státy s nejnižší porodností na světě. Pravděpodobně za tím stojí změna žebříčku hodnot, kdy stále více mladých posouvá reprodukci do vyššího věku z kariérních důvodů. Jakmile se rozhodnou dítě mít, velmi často nastávají problémy s početím.
- Funkce sociálně – ekonomická – Obsahuje řadu aspektů. Rodina je chápána jako významný prvek v rozvoji ekonomického systému společnosti. Členové rodiny se jednak zapojují do výrobní a nevýrobní sféry v rámci výkonu určitého povolání, ale rodina jako celek se stává především významným spotřebitelem, na němž je současný trh závislý (Kraus & Poláčková, 2001).
- Funkce výchovná a socializační – Rodina je prvním, nenahraditelným a dosti závazným modelem společnosti, se kterým se dítě setkává – tzv. primární socializační činitel. Jedná se o nejvýznamnější součást působnosti rodiny na dítě zejména v období raného dětství, předškolního a mladšího školního věku, která předurčuje jeho osobní vývoj a vztahy k jiným skupinám lidí. Dítě se učí osvojovat si různé činnosti, přejímá sociální role, rodina mu zprostředkovává normy a hodnoty společnosti, které pak přijímá za své. Rodina také předává dítěti hodnoty duchovní formou pohádek, rituálů a tradic, formuje jeho etické cítění, umožňuje mu vlastní uměleckou produkci (Šulová, 2011). Možný (2008) ve své práci také zmiňuje, že postavení rodičů při socializaci dítěte je zatlačováno do pozadí mocným vlivem vrstevnické skupiny, jejíž hodnoty jsou stále více určovány vlivem hromadných sdělovacích prostředků; autonomie rodičů je omezována všude pronikajícími veřejnými institucemi a pro teorii socializace se stává nesamozřejmou i socializace k mužské a ženské sociální roli.
- Funkce emoční – Zde má rodina také svou nezastupitelnou roli, kterou nemůže v uspokojivé míře zajistit žádná jiná další instituce (Kraus & Poláčková, 2001). První dojmy

o svém okolí dítě získává city. Citový život dítěte předurčuje jeho vidění světa – jak vnímá rodiče, domov, samo sebe (Campbell, 1996). Patří sem například potřeba zázemí, bezvýhradného přijetí, podpory a pomoci, potřeba klidu a uvolnění, potřeba sdílení zážitků, společné historie, společných rituálů, potřeba známosti, důvěrnosti, potřeba společných perspektiv a plánů atd. (Šulová, 2011). Díky změnám životního stylu a orientace společnosti na pracovní výkon se čím dál tím častěji stává, že některé rodiny plní tuto funkci s velkými obtížemi, nebo ji neplní vůbec.

- Funkce ochranná – jde o funkci zaopatřovací, pečovatelskou. Zároveň zajišťuje základní životní potřeby (biologické, hygienické, zdravotní) a to nejen u dětí, ale u všech členů rodiny (Kraus, 2008). Dříve tuto funkci na sebe přejímal stát, ale dnes je na podíl plnění ochranné funkce rodinou kladen větší důraz. Rodina má povinnost postarat se o nemocného, postiženého či stárnoucího člena (Kraus, 2014).

2.4. Výchova v rodině

Osobnost člověka se vyvíjí pod vlivem jak spontánního utváření, tak pod vlivem utváření cíleného a záměrného, tedy výchovy. Velký sociologický slovník (1996) definuje výchovu jako proces, v němž společnost (jednotlivci, rodiny a instituce) v souladu se svými reprodukčními potřebami, zájmy a cíli působí na jednotlivce a utváří tak individuální předpoklady k zastávání společenských pozic a rolí u další generace i její předpoklady k využití a rozvinutí hodnot dané kultury. Podobnou definici můžeme nalézt např. také v Psychologickém slovníku, který výchovu vymezuje „jako záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování, v souladu s cíli dané skupiny, kultury apod. (Hartl & Hartlová, 2015).

O výchově se tedy často uvažuje jako o procesu postupného, záměrného a cílevědomého ovlivňování osobnosti jedince s cílem přiblížit jej modelu osobnosti vymezenému cíli společnosti, školy, pedagoga. Nicméně Pelikán (1995) se svým týmem výzkumníků zjistil, že existuje i jiný a dosti účinný model – tzv. situačně-orientační trend výchovy. Jednoduše řečeno jde o to, že v životě jedince je vyvolán řetězec situací, kdy v každé následující situaci využívá svoji zkušenost ze situace předchozí. Dochází k vytváření nové koncepce sebepojetí, které opět potřebuje potvrzení v nové sérii situací. A tento řetězec může být z hlediska vývoje jedince jak pozitivní, tak i negativní. Proto by u všech vychovávajících

mělo být důležité nepodceňovat každodenní komunikaci s dětmi, nepaušalizovat všední situace a zamýšlet se na možné dopady svého jednání i rozhodování, které by mohly vyvolat neplánovaný negativní řetězec situací (Pelikán, 1995).

Aby byla výchova účinná, je potřeba zabezpečit otevřenost vychovávaného. V opačném případě by nebyla možnost žádného ovlivnění (Pelikán, 1995). Stejně tak např. Matějček (1994) definoval tzv. interakční model, kde dochází k předávání podnětů mezi dvěma nebo více lidmi, výměně akcí a reakcí, vzájemného působení jeden na druhého. Dalším atributem účinné výchovy je získávání vlastních zkušeností před slovním působením (tzv. přímým pedagogickým působením), kterému bohužel velmi často rodiče dávají přednost. Slovní působení je většinou účinné právě u mladších dětí, které ještě nedozrály do stavu, kdy by dokázaly oponovat osobnosti rodičů a rodiče tak mohou velmi přesně korigovat a směřovat dítě přesně tam, kam chtějí. Nicméně, i u mladších dětí platí, že nepřímé působení rodičů, kteří vytváří vnější podmínky pro ovlivnění situace, a ne přímo dítěte, je mnohem efektivnější. A k takovému nepřímému výchovnému působení rodičů dochází především během společně stráveného času s dětmi jak každý den v domácím prostředí, tak na společných dovolených apod. A v neposlední řadě je to také možnost svobodné volby. Podle Pelikána (1995) je tento způsob výchovy jediný možný, pokud chceme formovat samostatnou, autentickou a svobodnou osobnost, která se postupně učí svobodnému rozhodování, ovšem s nesením plné zodpovědnosti za následky rozhodnutí. Svoboda bez zodpovědnosti vede k formování nezodpovědné, egocentrické, často asociální osobnosti.

Ve snaze o dosažení výchovných cílů dospělí využívají rozmanitých výchovných prostředků a metod, jako je kladení požadavků a kontrola jejich plnění, vysvětlování a přesvědčování, pochvaly a napomínání, odměny a tresty, působení osobním příkladem, činností, využitím vlivu malé skupiny atd. (Čáp, 1996).

Je jisté, že děti jsou především v raném období mnohem vnímavější a citlivější, než se předpokládalo. V současné době se postoj k výchovnému působení rodičů na děti v mnohém radikálně mění. Všude kolem nás jsou nepřehledné stohy knih o výchově, rodiče často čelí manipulativním mediálně podporovaným dobovým trendům. Není výjimkou, že se rodičovství mění v tvrdou soutěživou výkonnostní disciplínu a v souboj

perfekcionistů, jak na svých stránkách zmiňuje PhDr. Eva Labusová, která se intenzivně věnuje rodinným tématům.

2.4.1. Styly rodičovské výchovy

Zkoumat složité vzájemné působení dospělých a dětí v rodině lze různými přístupy. Jednou z možností je koncept způsobu výchovy. Způsob či styl výchovy v rodině označuje celkové výchovné působení na dítě, vyjadřuje klíčové momenty vzájemné interakce a komunikace dospělých s dětmi – tj. matky, otce a dětí (Gillernová, 2011). Styly výchovy a vzdělávání dítěte prošly během dlouhé doby různými podobami. Ve středověku byla uplatňovaná autoritářská všemoc nad dítětem, kde se kázeň vyžadovala pomocí krutých tělesných trestů. Dítě bylo spíše jakýmsi produktem výchovy a jednalo se pouze o výchovu směrem od rodičů k dětem, nikoliv naopak. Tento krutý styl výchovy naštěstí postupem doby vymizel a ubíral se humanistickým směrem, zaměřeným na dítě. V dnešní době narazíme na různé styly výchovy, kde se můžeme setkat jak s tvrdou autoritářskou výchovou působící pouze ve směru rodič-dítě, až po mnohem demokratičtější přístupy, kde dochází k tzv. vzájemné interakci mezi rodičem a dítětem. Matějček (1994) popisuje interakční model jako „vzájemné předávání podnětů mezi dvěma nebo více lidmi, výměnu akcí a reakcí, vzájemné působení jednoho na druhého“ (Matějček, 1994, s. 40).

Před charakteristikou samotných výchovných stylů je nutné stanovit, jaká rodinná výchova je žádoucí, respektive, která vede k pozitivnímu rozvoji osobnosti dítěte. A také výchovy nežádoucí, protože rodina může vývoj dítěte vést jak pozitivním, tak i negativním směrem.

Žádoucí výchova by měla probíhat v milujícím a chápajícím rodinném prostředí. Rodiče při výchově respektují individualitu dítěte a považují ho za svého partnera. Mají k němu totožné a neměnné požadavky a upřednostňují akční výchovu před slovní. Rodiče dětem vytváří zázemí plné jistoty, opory a bezpečí, kde se naučí zodpovědnosti, samostatnosti, komunikaci atd.

Nežádoucí výchova má spoustu podob a nejpráhlednější rozdělení vychází od ruských dětských psychologů (V. Garbuzova, A. Zacharova a D. Isajeva)

- Výchova nepřijetí – rodiče přistupují k dítěti s nezájmem a nebo naopak tvrdě bez respektování jeho individuality. Z dětí pod touto výchovou vyrůstají bytosti, které se cítí méněcenně, bojí se, jsou pro ně typické projevy lability a hypochondrie (Pelikán, 1995).
- Výchova hypersocializující – rodiče o děti až přehnaně pečují, bojí se o ně, ale zároveň chtějí, aby vynikaly. Řeší za ně jejich problémy. Toto vede ke vzniku závislosti na druhých lidech, nesamostatnosti a bezmocnosti při řešení různých životních situací. Při této výchově si rodiče také mnohdy snaží na dítěti kompenzovat svoje vlastní životní nedostatky, nesplněná přání a sny.
- Výchova egocentrická – dítě je v rodině středem pozornosti. Rodiče se stávají otroky dítěte, které je naučené nikomu se nepřizpůsobovat. Často ostatní zneužívají s naprostou bezohledností. Problém nastává ve skupině, kde přestává být středem pozornosti (Pelikán, 1995).

Projevy žádoucí a nežádoucí výchovy jsou spojovány s konkrétními výchovnými styly, které jsou v rodinách uplatňovány. Výchovné styly se od sebe odlišují přístupy rodičů k dětem, které obsahují různé podíly žádoucího a nežádoucího způsobu výchovy. Výchovou v rodině se zabývá mnoho autorů a ti vytváří a zdokonalují různé modely výchovných stylů.

Model tří stylů výchovy:

Autorem tohoto modelu je Kurt Lewin, průkopník zkoumání výchovných stylů. Jeho rozdělení bylo velmi inspirativní a používá se dodnes.

- x **Autokratický** - dítě je plně podřízeno požadavkům rodičů. Rodič nepochybuje o tom, že by on neměl pravdu. Vyznačuje se stanovováním příkazů, zákazů a povinností ze strany rodičů vůči dítěti. Nerespektuje potřeby dítěte a spíše trestají.
- x **Liberální** – typický slabým vedením, volností, slabou kontrolou dětí. Děti většinou žijí úplně bez pravidel a povinností.
- x **Integrační (demokratický)**- rodiče kladou na děti požadavky s laskavostí, jdou dětem příkladem a diskutují s nimi o různých návrzích. Potřeby jsou tady vzájemně respektovány.

Z výzkumů vyplývá, že děti mají nejradši styl integrační, následně liberální a nejméně oblíbený je styl autokratický (Čáp & Mareš, 2007). Lewinův model tří stylů není příliš konkrétní a některé styly výchovy se nedaly zařadit. Postupně vznikaly další vylepšené modely, jako je model dvou nezávislých dimenzí (Schaefer, 1950), který obsahoval dimenzi slabého či silného výchovného řízení a zohlednil kladný nebo záporný emoční postoj k dítěti, nebo model čtyř komponentů výchovy (zohledňuje i možnost, že dojde k zápornému výchovnému řízení – v určitých situacích rodič využívá řízení silné a v jiných zase slabé). Jednotlivé komponenty modelu jsou zde nezávislé. Opozičními komponenty pro charakteristiku emočního vztahu rodiče k dítěti jsou komponent kladný a záporný. Pro zjištění výchovného řízení slouží komponent požadavků a volnosti (Čáp, 1996).

Model čtyř stylů výchovy:

Jedním z předních přístupů k určování výchovného stylu v rodině je tzv. model čtyř stylů výchovy autorů Baumrindové, Maccobyho a Martina. Model pro určení typu výchovného stylu používá kombinaci projevu emočního vztahu (akceptující, odmítající) se způsobem výchovného řízení, který je charakterizován mírou požadavků, nároků a kontroly (Čáp, 2007).

- Autoritářský výchovný styl – je charakteristický náročným, odmítajícím a kontrolujícím rodičovským postojem. Kládou na dítě přehnané cíle a nepomohou mu s tím. Často používají fyzické výchovné prostředky.
- Autoritativně vzájemný styl – rodiče mají na dítě vysoké nároky, ale také berou v úvahu jeho přání a potřeby. Rodina má stanovená pravidla, která se musí dodržovat, ale zároveň je zde prostor pro diskusi.
- Zanedbávající styl – rodiče zauímají odmítavý postoj k dítěti, jsou nenároční a nekontrolují. Nemají zájem o osobnost dítěte ani jeho aktivity, rodina funguje bez pravidel. Rodiče se k dítěti velmi často chovají chladně, v horším případě odmítají.
- Shovívavý styl – rodiče jsou vůči dětem nenároční a nekontrolují, ale dítě akceptují, emočně ho podporují a snaží se mu naslouchat a porozumět. V rodině nebývají nastavena žádná pravidla a hranice (Gillernová, 2011).

Model devíti polí:

Dalším významným přístupem ve zkoumání výchovných stylů je tento analyticko-syntetický model, který se skládá ze čtyř komponent výchovy rozdělených do dvou

dimenzí, emočního vztahu rodiče k dítěti a výchovného řízení. Do dimenze emočního vztahu spadá komponenta kladná a záporná a do dimenze výchovného řízení komponenta požadavků a volnosti (Gillernová, 2011).

Tabulka 1: Model devíti polí způsobu výchovy (z Gillernová, 2011).

Emoční stav	Řízení silné	střední	slabé	rozporné
Záporný	1		2	3
Záporně-kladný	9			
Kladný	4	5	6	7
Extrémně kladný			8	

1 Autokratická výchova - užívání příkazů, zákazů, přísné tresty, dítě je negativně hodnoceno

2 Liberální výchova - lhostejnost a nezájem o dítě, absence kladných emocí a empatie. Dítěti věnují minimální pozornost, zájem směřují k budování kariéry, zábavě či jiným zálibám.

3 Pesimální forma výchovy – rodiče kladou požadavky, ale nekontrolují jejich splnění. Může docházet k nevyvážení stylů (jeden rodič uplatňuje silné řízení, druhý slabé..). Jeden z rodičů se také může chovat rozporně, např. úspěchů si nevšímá, ale neúspěchy trestá a chová se autokraticky, rychle se však vrátí k projevu nezájmu.

4 Výchova přísná a přitom laskavá – dítě vnímá rodiče jako autoritu, ale zároveň blízkého člověka. Jsou kladeny poměrně vysoké nároky na dítě a jsou taktně kontrolována.

5 Optimální způsob výchovy - vztahy v rodině jsou přátelské, demokratické, rádi spolu tráví čas. Vládne vzájemné porozumění, bez přísných trestů. Nesouhlas se dává najevo taktně.

6 Laskavá a liberální výchova bez požadavků a hranic – rodiče nekladou žádné požadavky a děti nekontrolují. Rodiče děti netrestají, jenom jim domluví a snaží se smést

stopy. Děti chrání a odstraňují jim překážky z cesty. Často se uplatňuje v rodinách s nemocnými dětmi, nebo bohémských rodinách.

7 Rozporná výchova - Rozporné řízení v rodině vzniká, pokud se v rodině střetne slabé a silné výchovné řízení. Výsledky působení výchovného stylu jsou ovlivněny podmínkami, ve kterých výchova probíhá a tím, který rodič na dítě více působí.

8 Kamarádský vztah s dobrovolným dodržováním norem - Výchova se vyznačuje slabým výchovným řízením a extrémně kladným emočním vztahem alespoň u jednoho z rodičů, se kterým se dítě vysoce identifikuje, s jeho požadavky a hodnotami. Dítě bere plnění požadavků jako samozřejmost, taktní a přátelskou kontrolu od rodičů vnímá jako něco přirozeného. Děti chtějí svým rodičům dělat radost.

9 Výchova emočně rozporná - dítě vidí jednoho rodiče jako záporného a druhého jako extrémně kladného. V rodině vzniká záporně-kladný emoční vztah. Výchova souvisí s existencí rodinných koalic.

3 DÍTĚ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Ve většině psychologických publikacích je předškolní období chápáno jako věk mezi třetím a šestým rokem dítěte. Patří mezi nejzajímavější vývojové období člověka.

„Je to čas neutuchající aktivity tělesné i duševní, velkého zájmu o okolní jevy, doba, která je nazývána obdobím hry, protože právě při hře se aktivita dítěte projevuje především“.
(Šulová, 2010, s. 13).

Celé předškolní období je charakteristické významnými změnami v oblasti biologického a psychosociálního vývoje. Nicméně doba, kdy k těmto změnám dojde je velmi individuální a důležité je spíše to, že k nim dochází postupně. Piaget a kolegové (1997) ve své práci zdůrazňují právě celostní přístup, kdy žádnou stránku vývoje (vnímání, myšlení, city, pojetí světa) nelze vytrhnout, neboť se vše vyvíjí ve vzájemnosti. Definují vývoj dítěte jako sled tří velkých konstrukcí, kde každá je prodloužením té předchozí v tom smyslu, že ji rekonstruuje na nové úrovni a dále stále více překračuje.

3.1. Motorický vývoj

V předškolním období se zdokonaluje a roste kvalita pohybové koordinace. Celkově jsou hbitější, pohyby jsou přesnější, účelnější a plynulejší. Takové dítě už velmi dobře a rychle utíká, hbitě seběhne schody, vyleze po žebříku, seskočí z větší výšky, dokáže házet míčem po vzoru dospělých. V rámci společných činností s rodiči nebo jiným dospělým jsou děti schopné velmi dobře napodobovat sportovní aktivity. Je to tedy věk vhodný pro zahájení nejrůznějších sportů (Šulová, 2010). Pohybová koordinace se také projevuje v oblasti sebeobsluhy, kdy se dítě samostatně obléká a svléká, skládá věci, pečuje o svou hygienu atd. Dále dochází k rozvoji jemné motoriky, která je ale spojena s osifikací (přeměna chrupavky v kost) ruky. Dítě si velmi rádo hraje s různými materiály a tvary, různě je řadí a porovnává. Také se postupně vyhraní laterálita dítěte (pravák, levák). S rozvojem jemné motoriky se pojí také rozvoj kresby. Od horizontálních, vertikálních a kruhových čar začíná kreslit křížky, poté napodobuje čtverec a nakonec i trojúhelník. Patrně nejzajímavější kresbou pro děti je postava člověka, která začíná nejdříve jako „hlavonožec“. S vývojem motorické koordinace je kresba propracovanější a detailnější (hlava a všechny její části, krk, trup, ruce s prsty, nohy...). Rodiče i učitelé v mateřské škole by měli podporovat možnost spontánního uměleckého projevu dítěte vytvářením vhodných podmínek, jako je pracovní prostor, vhodné materiály a také dostatek podnětů (Langmeier, 2006; Šulová, 2010).

Celé předškolní období je obdobím zkoumání světa z různé perspektivy, kde pohybová zkušenost dítěte s prostorem, věcmi i jinými osobami je zásadní pro získávání a rozvíjení jeho poznání. Pohyb je také zdrojem komunikace a vřazování dítěte do společnosti. Rychlejší a obratnější dítě má lepší pozici v kolektivu (Říčan, 2004, s. 121). Proto se o pohybu předškolního dítěte můžeme bavit jako o biologické potřebě, která je obecně každodenně vysoká. Jsou ale i děti, které mají menší pohybovou potřebu a preferují klidnější činnosti. Je potřeba každému dítěti individuálně poskytnout takové prostředí, kde může svou potřebu naplnit. V současnosti jsou děti nuceny trávit čas mnohem pasivněji, než by jim příslušelo, což se odráží jak ve špatném držení těla, tak v neustálém vyžadování pozornosti (Dvořáková, 2009). Důležité pro děti předškolního věku je střídání činností a například i procházka s námi za ruku je pro něj únavná a nezábavná. Vančurová

(1960) poukazuje na to, že pro rozvoj pohybových schopností je nejlepším pomocníkem hra. O té se podrobněji zmiňuji v kapitole 3.4.1.

3.2. Kognitivní vývoj

Poznávání je v tomto věku zaměřeno na nejbližší svět a na pochopení pravidel, která v něm platí. Mění se způsob, jakým dítě poznává, zmiňuje M. Vágnerová (2012, s. 177). Piaget (1966) označil tuto fázi kognitivního vývoje jako období názorného, intuitivního myšlení, které je typické pro tzv. předoperační stadium. Jde o období, kdy dítě je plně myšlenkově vázáno na to, co právě nazírá. Je to cesta od individuálních předmětů a jejich vnímání k postupnému zobecňování (Šulová, 2010).

M. Vágnerová (2012, s. 178) ve své publikaci vystihuje, jakým způsobem dítě nazírá na svět a jak a jaké informace si vybírá. Charakteristickým znakem je **centrace**, neboli tendence k ulpívání na jednom, obvykle percepčně nápadném znaku, který je považován za podstatný, a přehlížení jiných, méně výrazných, i když mnohdy objektivně významnějších. Dalším znakem je tzv. **egocentrismus**, který se projevuje ulpíváním na vlastním názoru, který je pro ně jediným možným. P. Říčan (2004, s. 123) dále také popisuje, že co se u egocentrického dítěte neshoduje s jeho názorem, to prostě často neslyší. **Fenomenismus** je potom typický znak, kdy děti kladou důraz na určitou podobu světa a jeho podstatu ztotožňují s viditelnými znaky. S fenomenismem souvisí i **prezentismus**, tj. přetrvávající vázanost na přítomnost, aktuální podobu světa, vnímání obrazu světa dítětem spočívá v tom, že představuje subjektivní jistotu: je to doopravdy tak, protože to tak dítě vidí.

M. Vágnerová (2012, s. 178-179) také popisuje způsoby, jakými předškolní dítě zpracovává přijaté informace. Jedná se o **magičnost**, tedy tendenci využití fantazie při interpretaci reálného dění ve světě. Předškolák ještě nerozlišuje skutečnost a fantazii. Dále je zmíněn **antropomorfismus**, tj. přiřítání vlastností živých, resp. lidských bytostí i neživým objektům. **Arteficialismus** je potom způsob výkladu vzniku okolního světa, respektive jeho typických znaků. „Někdo“ to tady všechno udělal. Posledním způsobem je **absolutismus**, tedy přesvědčení, že každé poznání má definitivní a jednoznačnou platnost. Jde o určitou potřebu jistoty.

Období mezi třetím a šestým rokem je také obdobím zkvalitňování řečových dovedností. Výrazně se rozšiřuje slovní zásoba a dochází k osvojování gramatických pravidel. Děti využívají souvětí souřadná i podřadná a obvykle roste zájem o řeč. Dítě je už schopno delší dobu poslouchat čtený text a mají to ve velké oblibě. Dle Vágnerové (2012, s. 215) si děti řečové dovednosti rozvíjejí především v komunikaci s dospělými, ale mohou je ovlivnit i média a komunikace s vrstevníky. Mezi dětmi jsou patrné velké rozdíly v osvojování si řeči, pokud se jim rodiče či blízké osoby nevěnují a nemluví spolu (Šulová, 2010). Ve třech letech už děti zpravidla umí různé říkanky či písničky a jejich počet se dále rozrůstá (Langmeier, 2006). Potřeba dětí zjišťovat v tomhle období příčinné souvislosti je vede k velmi častým otázkám „proč“ a „jak“. Říčan (2004, s. 119) ve své publikaci označuje předškolní věk přímo jako období tisícinásobného „Proč?“. Vývoj řeči předškolním dětem dovoluje růst poznatků o sobě i o světě kolem něj. Důležitým pokrokem v předškolním období je také účinné užívání řeči k regulaci svého chování.

Vývoj schopnosti vyprávět, tj. verbálně formulovat průběh určitého dění, rekonstruovat role, pocity, cíle, chování, konflikty, je podle Vágnerové (2012, s. 217) dost náročná činnost a její zvládnutí závisí nejen na úrovni rozvoje jazyka, ale i na sociální zkušenosti a možnosti nápodoby a také možnosti s touto dovedností experimentovat.

Paměť má na začátku předškolního období převážně charakter bezděčného zapamatování a uchování. Záměrná paměť se začíná uplatňovat až okolo pátého roku, přičemž převažuje paměť mechanická. Děti jsou schopné si pamatovat až neuvěřitelně rozsáhlé celky. Zpočátku převažuje především paměť krátkodobá a až mezi pátým a šestým rokem nastupuje paměť dlouhodobá. Nicméně není neobvyklé, že si dítě pamatuje i z předchozích let – a to někdy i na celý život – především situace citově zabarvené (Šulová, 2010, s. 16-17).

3.3 Emoční vývoj

V předškolním období je emoční prožívání stabilnější a vyrovnanější než v období batolecím. Většina prožitků je stále vázána na aktuální situaci. Předškoláci už jsou častěji pozitivně naladěni a ubývá negativních emočních reakcí jako je například vztek a zlost, neboť lépe chápou příčiny vzniku nepříjemných situací. Postupně se rozvíjí jejich emoční paměť, kdy si děti dokážou vzpomenout na své dřívější pocity. Mají také smysl pro humor,

který odpovídá jejich typickému způsobu uvažování a souvisí i s rozvojem jazykových kompetencí. Schopnost bavit se navzájem různými vtipy je projev důvěrnosti kamarádského vztahu.

Dětská představivost je natolik rozvinutá, že se u předškolních dětí často objevují projevy strachu díky schopnosti vytvářet imaginární bytosti. Děti mají tendence se vzájemně strašit a navozovat si tak pocity spojené s mnohdy příjemným vzrušením. Míra tolerance k těmto situacím je u jednotlivých dětí různá a někdy může být tendence k prožívání strachu natolik silná, že dochází k odmítání samostatnosti a naopak zvýšení závislosti na dospělé osobě. Z tohoto důvodu je výchova dětí pomocí strašení značně nevhodná a kontraproduktivní.

V předškolním věku se rozvíjí emoční inteligence, kdy děti lépe chápou význam emocí, a to jak těch svých, tak emocí jiných lidí. Tyto své znalosti dokážou také uplatnit při odhadu budoucích citových prožitků. Nicméně porozumění komplexnějším emocím je pro předškolní děti stále obtížné. Z vyšších citů se začínají vyvíjet city sociální (k dospělým a vrstevníkům), intelektuální (kladné emoce při získání nových zkušeností), estetické (vnímání krásna-hudba, pohádka, výtvarná činnost, hra...) a etické (morálka-při činnostech se učí chápat, jaké chování je dobré a špatné) (Šimíčková-Čížková, 2010, s. 78-79).

S uvědoměním si sebe sama se rozvíjí sebehodnotící emoce. Předškolní děti dovedou prožívat hrdost na své kompetence nebo chování. Nově se objevuje také pocit viny, který je vázán na dosažení určitého stupně morálního uvažování, na přijetí obecných pravidel chování a ztotožnění se s nimi. V souvislosti s ostatními se rozvíjí jejich schopnost empatie, což je součást emoční inteligence. Zkušenosti s vlastním emočním prožíváním a znalost chování lidí, jejich emočního reagování na určité podněty, vytváří propojený komplex poznatků až na konci předškolního věku. Schopnost vcítění se do emočního ladění jiného člověka, zvláště pokud je dítěti nějak blízký, vede k indukci stejného prožitku či hodnocení. Proto děti tak snadno přebírají myšlenky a chování dospělých lidí, aniž by si vše dokázaly nějak vysvětlit.

Děti, které se snadno dokáží orientovat v pocitech ostatních dětí jsou v kolektivu oblíbenější. Takové děti měly možnost získat potřebnou zkušenost díky svým rodičům nebo jiné dospělé osobě, která reaguje na dětské nálady jejich popisem a vysvětlením.

Pozitivní pro vzájemné vztahy je také schopnost regulace vlastních pocitů. Jde především o regulaci negativních emocí souvisejících s nepříjemnými podněty a situacemi. Schopnost regulovat vlastní emoce je také otázkou typu temperamentu.

Citová rovnováha předškolního dítěte ve značné míře závisí na chování jiných, zejména blízkých lidí jak k dítěti, tak k sobě navzájem (Vágnerová, 2012, s. 218-223).

3.4 Socializace dítěte předškolního věku

Socializace představuje komplexní proces, při kterém se člověk, jako biologický tvor, stává prostřednictvím sociální interakce a komunikace s druhými sociální bytostí schopnou se chovat jako člen určité skupiny či společnosti. V rámci socializace si osvojujeme hodnoty, normy a způsoby jednání srozumitelné a platné v dané společnosti. (Velký sociologický slovník, 1996, s. 1013).

Socializace dítěte probíhá prvotně v rodině, ale v předškolním období již začíná přesahovat její rámec. Dochází k rozvoji osobnosti, tzv. individuaci, interakcí s různými lidmi. Děti jsou pak obvykle schopné zařadit se do jiných sociálních skupin, kde se učí novým sociálním dovednostem.

Překročení hranice rodiny má potřebný efekt jen tehdy, pokud v ní dítě získá pocit bezpečí a jistoty. Pokud dítě má takovéto podmínky splněny, pak velmi narůstá význam vrstevníků. Ve skupině dětí může vyzkoušet to, co odpozoval v rodině, zkouší si nejrůznější nové role, kde se naučí spolupracovat, sdílet, podpořit ostatní nebo se naopak mezi ostatními prosadit. Podle Vágnerové (2012, s. 225) předškolní dítě získává tzv. horizontální roli vrstevníka (k cizím dětem v mateřské škole, na hřišti atd.), specifikovanou roli kamaráda (bližší vztah k jinému dítěti) a institucionálně vymezenou roli žáka mateřské školy. Dětská skupina je velmi důležitá také pro formování vlastního Já, tedy sebepojetí a sebehodnocení (Vágnerová, 2012; Šulová, 2010).

3.4.1 Hra

Hlavní činností, ve které probíhá proces socializace je hra, a to především s vrstevníky. Je pro dítě nejčastější a nejpřirozenější aktivitou a získává v ní mnoho zkušeností. Díky ní se učí, cítí se uspokojeno, přehrává si v ní situace, kterým nerozumí, pomáhá mu

zapomenout na problémy nebo se s nimi naopak vyrovnat. Hra děti okouzluje, upoutává a fascinuje (Svobodová, 2010, s. 98).

Např. Kolláriková (2001, s. 135) považuje hru za „nejlepší způsob, jak může dítě postupně zvládat předpoklady k rozvoji všeho, co bude v životě později potřebovat. Experimentace, situační učení a samostatná tvořivá hra dávají příležitost k osobnímu prožitku, uplatnění zájmu a zkušenosti, vyjádření vlastní představy o světě a osobitém vztahu k němu“.

Hry jsou v předškolním věku rozmanité a nejoblíbenější jsou hry tématické, konstrukční a pohybové (Šimíčková-Čízková, 2010, s. 80).

- *Tématické* - jinak také námětové, tedy hry „na něco“ - na maminku a tatínka, na doktora, prodavače atd. Děti napodobují činnosti dospělých a děje ze svého okolí. Nemusí jít o přesný odraz skutečnosti, dítě si vše upravuje podle svých představ. Přebírá si jen co zná a jak to zná a zpřístupňuje si tak svět dospělých, který ho zajímá. Také se zde rozvíjí fantazie dítěte.

Zdeněk Matějček (2005, s. 155) v poučení rodičům a vychovatelům říká „Děti si v předškolním věku hrají na cokoliv – jejich repertoár může být už velmi bohatý a proměnlivý. Zdrojem poznatků a inspirace jsou pro ně ovšem dospělí lidé z jejich nejbližšího okruhu. Děti jsou upřímné a nastavují nám obvykle docela čisté zrcadlo“.

- *Konstrukční* - rozvíjejí tvořivost, myšlení ale i pohybové schopnosti. Při těchto hrách obvykle vzniká něco nového z různých materiálů (papír, plastelína, hlína, stavebnice atd.). Dítě se učí vytyčit si cíl a zvolit způsob, jakým ho dosáhne. Také trénuje volní vlastnosti jako je vytrvalost a překonávání překážek.
- *Pohybové* - velmi oblíbené, umožňují uspokojit základní fyziologickou potřebu pohybu, zvyšují fyzickou zdatnost a schopnost orientace v prostoru. Zlepšuje vývoj všech kognitivních schopností. Pohyby dítěte se rozvíjí v konkrétních činnostech i ve všech hrových aktivitách.

Preference určitých typů her napovídá o zaměření či předpokladech dítěte. Dítě by tedy mělo mít možnost hrát si spontánně, aby dobrý pozorovatel zjistil, co mu jde, co ho baví a pro co má předpoklady. Potom by měl rodič tyhle vypořizované dispozice rozvíjet, stejně jako podněcovat oblasti, které by dítě nejspíše spontánně nerozvíjelo (Šulová, 2010).

Na konci předškolního období dítě začíná odlišovat práci od hry. Dítě začíná chápat smysl pracovní činnosti a už se nespokojí jen s tím, že může dělat věci jenom „jako“. Dožaduje se činnosti vykonávat v reálné situaci. Formují se tak první pracovní návyky a postoje. (Šimíčková-Čížková, 2010, s. 80).

Hraní dětí by mělo být nejen organizované, ale především spontánní, založené na momentální potřebě dítěte. Hlavně v takových hrách se učí získávat dovednosti, zkušenosti, také schopnost komunikovat s ostatními, prosazovat se ale taky mít ohled na ostatní a jednat sociálně. Pozorováním bylo zjištěno, že ve skupinách dětí, kde měly plně organizovaný čas bez možnosti společného hraní, se snižovala přátelská komunikace a zvyšovala se vzájemná rivalita a agresivita (Dvořáková, 2009).

3.5 Potřeby dítěte předškolního věku

Uspokojování potřeb dítěte patří k nejdůležitějším požadavkům péče o dítě, a to poskytované kýmkoliv a kdekoliv. Potřeby dítěte se v různých fázích vývoje mění, ale některé z nich jsou základní a trvalé a vyžadují plné uspokojení, nemá-li být vývoj dítěte narušen. Mezi základní potřeby dítěte řadí Dunovský (1999, s. 49 – 53) biologické, psychické, sociální a vývojové potřeby. Nejvíce se proslavil svou koncepcí hierarchie potřeb A. Maslow. Tu ve své publikaci vysvětluje např. Z. Helus (2011, s. 129) jako „uspořádání od potřeb takzvaně nejnižších (nebo základních, výchozích), spjatých s fyziologickým stavem organismu, až po ty vyšší a nejvyšší, spjaté s mezilidskými vztahy jedince, jeho sociálním začleněním a tzv. transcendentováním – úsilím dosahovat hodnot přesahujících rámec osobních zájmů“.

Na základě dlouholetých výzkumů u dětí z dětských domovů vytvořili J. Langmeier a Z. Matějček svou představu o psychických potřebách dítěte. Pojímal ji jako období potřeb biologických, které musí být náležitě a v pravý čas uspokojovány, má-li se dítě správně vyvíjet.

1. Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů.
2. Potřeba určité stálosti, řádu a smyslu v podnětech. Říkáme tomu „smysluplný svět“. Jde o základní potřebu umožňující učení.

3. Potřeba prvotních citových a sociálních vztahů, tj. vztahů k osobám prvotních vychovatelů.
4. Potřeby identity, tj. potřeba společenského uplatnění a společenské hodnoty.
5. Potřeba otevřené budoucnosti neboli životní perspektivy. (Matějček, 1994, s. 37).

4 SPOLEČNÝ ČAS RODIČŮ A DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU

Rodina jako primární sociální skupina je pro předškolní děti prvotním prostředím volnočasového života a výchovy, které se zásadně podílí na formování jejich osobnosti.

Základ rodiny obvykle tvoří rodičovská dyáda otec a matka. Ve funkčních rodinách bývá zřejmá komplementarita v chování otce a matky, tedy ve svém působení se vzájemně doplňují. V opačném případě se objevuje nefunkční chování k dětem. Rodičovské chování otce a matky bývá rozdílné z hlediska kvantity i kvality. Jednotlivé role rodičů ve vztahu k dětem popisuje Vágnerová (2005, s. 207 – 208) následovně.

- **Matka:** S dětmi obvykle tráví více času, je garantem plnění běžných povinností. Provozuje s dětmi obvykle klidnější hry, více s nimi mluví a jejich projev je často emočního charakteru. Směrem k dětem jsou obvykle více otevřené, komunikativní a vesměs pozitivní. Vztah matky a předškolního dítěte slouží jako zdroj jistoty a bezpečí.
- **Otec:** Vztah s otcem bývá variabilnější, neboť role otce není tak jasně vymezena. Způsob chování k dítěti a jeho angažovanost závisí víc na sociálních, osobních a aktuálních faktorech, jako společenské zvyklosti, pozitivní rodinné klima nebo zájem otce o potomka. Často bývají spíše doplňkovým rodičem, dětem jsou vzácnější. Často s nimi sdílejí aktivity volného času, výlety a hry mimo domov. Obecně s dětmi méně mluví a jsou direktivnější. Bývají iniciátory různých her, většinou pohybových, učí děti zvládat symbolizované bojové aktivity a regulovat emoční reakce.

Pro předškoláka je podstatným vztahem také vazba na prarodiče, kteří podle L. Šulové (2004, s. 76) „poskytují alternativní rodičovskou dyádu s určitými specifiky“. Jejich životní tempo je odlišné. Mají více času a většinou jsou pozitivně nastaveni na interakci s dítětem

Dle Krause (2014, s. 87) je důležitá kulturně-výchovná oblast rodiny, kde se projevuje hodnotová orientace a vzdělání rodičů, životní styl, především v souvislosti s využíváním

volného času (zájmová činnost, míra a způsob využívání masmédií, cestování, trávení dovolených, stravovací návyky apod. A také míra pedagogizace, rodinného prostředí, patrná např. z pedagogických prostředků, a některé další podmínky, které mají vliv na vytváření postojů dětí k lidem, ke vzdělání, práci, kultuře, politice a vůbec k životu.

Jakým způsobem je člověk od narození vychováván, se odráží i na jeho využívání volného času. Podle Jiřiny Prekopové (2003, s. 21) „Výchova znamená investovat bez ohledu na cíl a přínos. Je to láska bez podmínek. Znamená to, že jsme plně k dispozici, aniž bychom se vzdali sebe. Výchova znamená respektovat odlišnou cestu dítěte, ale zahrnuje také to, že start na tuto cestu pojistíme vlastním příkladem.“

Děti se tedy učí svůj čas kvalitně naplňovat zejména prostřednictvím rodičů, ale i jiných dospělých osob odmalička. Přirozeně si tak k volnočasovým aktivitám vytváří vztah, který si s sebou nesou celým svým životem. Hofbauer (2004, s. 61) ve své publikaci popisuje, jakým způsobem se děti od rodičů mohou učit:

- Nápodobou a reprodukcí – jde především o to, že dítě musí být přítomno volnočasovým aktivitám rodičů a aktivně se jich účastnit. Ať už se jedná o příležitostné společenské hry, domácí zábavy a oslavy, setkání s příbuznými a přáteli, společné návštěvy zábavních a kulturních zařízení, divadel a koncertů, stejně jako procházky, výlety, nejrůznější formy pobytu v přírodě, cestování. Nápodoba životního stylu rodičů funguje i tehdy, kdy reprodukuje nicnedělání a nudu, konzumní způsob života nebo vysloveně protisociální aktivity. V tom případě je samozřejmě nežádoucí.
- Uskutečňováním individuálních i společných pravidelných zájmových činností dětí v rodině (sportovních, turistických, uměleckých, technických přírodovědných, zábavných, atd.). Dítě je obvykle přirozeným pokračovatelem zájmových činností rodičů, kteří přispívají k vytváření žádoucí kontinuity svého výchovného působení.
- Citlivým sledováním a cílevědomým reagováním na potřeby, zájmy a nadání dětí. Tedy pokud dítě projeví zájem o jakýkoliv druh volnočasové aktivity, rodiče by jej měli podpořit jak svým osobním zájmem, tak zprostředkovat následné pokračování a prohlubování zájmu v odpovídající zájmové organizaci.

Společným východiskem by měl být dostatek času věnovaný rodiči dětem, jejich poučený a aktivní přístup k tomu, aby své děti učili využívat volný čas k rozvoji sebe i ve

prospěch druhých, různorodě, smysluplně a na základě dobrovolnosti. V dnešní době bohužel tento přístup není zcela vlastní všem rodinám, naopak roste počet rodin, kde se o způsob trávení volného času nikdo nezajímá. V těchto případech, bez smysluplného vytížení dítěte hrozí, že bude demoralizováno nudou nebo se bude zaměstnávat aktivitami, které mají v důsledku své snadnosti malý rozvíjející a aktivizující účinek (Helus, 2007, s. 164). Na druhé straně existují i rodiny, ve kterých se o volném čase děti direktivně rozhoduje a zcela nepřiměřeně je zaměstnávají (Hofbauer, 2004). Helus (2007, s. 164) ve své práci upozorňuje, že v tomto případě hrozí nebezpečí, že dítě bude demoralizováno neúspěchy a trvale unaveno neúměrnou námahou.

Nicméně, právě nedostatek času a pozornosti věnovaných dětem patří k největším bolestem současného rodinného života. A to i přesto, že statisticky mají současní lidé nejvíce volna v novodobé historii a i díky moderním technologiím by mohli rodiče svým dětem věnovat více času než kdy dříve. Současná společnost je ale příliš orientovaná na výkon a peníze, a navíc většina rodin je tzv. dvoukariérových, kdy se na finančním zajištění rodiny podílí také žena. A to vše samozřejmě ukrájuje podstatnou část z koláče času stráveného s vlastními dětmi, který pokud je kvalitní, je k nezaplacení. Rheinwaldová (2005) upozorňuje, že zaměstnanost matek v dnešní době může dítě poškozovat nedostatkem lásky a správného vedení. Je důležité, aby starost o domácnost a děti byla rovnoměrně rozložena mezi oba rodiče.

Existuje nějaký způsob, jak poznat, že dítě trpí nedostatkem pozornosti svých rodičů? Na podobnou otázku odpovídala poradkyně pro oblast rodičovství, výchovy a vztahů PhDr. Eva Labusová následovně: „Pokud dítě nadměrně stoná, je plačtivé, smutné, svému věku neúměrně nesamostatné, strhává na sebe nepřiměřenou pozornost, pak to často jen znamená, že volá o pomoc a vlastně prosí, aby si ho rodiče více všímali“ (http://www.evalabusova.cz/clanky/kolik_casu.php).

4.1 Komunikace mezi rodičem a dítětem

Jestliže chce rodič dítěti lépe rozumět, budovat a udržovat s ním dobré vztahy, vyvarovat se nepříjemným situacím a chce být ve vzájemném soužití s dítětem v pohodě, je nezbytně nutné rozvíjet u dítěte návyky mezilidské komunikace. Správnou komunikací v rodině se rodič i dítě naučí vnímat sebe sama i ostatní rodinné příslušníky.

- Neverbální komunikace je mnohem starší a pro dítě často čitelnější a lépe jí rozumí. Jde o výrazy typu zvednuté obočí, vztyčený prst, ruce v bok, způsob pohledu, úsměv, pohlazení. Vždy je dobré neverbální komunikaci doplnit komunikací verbální a ty by spolu měly souznít.
- Verbální komunikace, aby byla účinná, musí splňovat několik základních pravidel. Především bychom měli dítěti věnovat dostatek vzájemného času. Neměli bychom se mu příliš vnucovat, jen nabízet vzájemný kontakt. Pokud dítě je otevřené komunikaci, měli bychom mluvit o pocitech, o zážitcích a prožitcích. Komunikace má být jasná, stručná, otevřená a pravdivá, dítě musí mít pocit bezpečného zázemí, kde se nemusí bát zeptat se na cokoli. Důležitá je také jednota v komunikaci otce a matky dítěte (<http://www.azrodina.cz/1885-vzajemna-komunikace-rodic-dite>).

Možností komunikace v rodině je mnoho. U každé činnosti, ať už pracovní, sportovní, při čtení a prohlížení, dívání se na televizi, návštěvy u babičky nebo mazlení či hlazení si můžeme spontánně i cíleně povídat.

4.2 Společné činnosti rodičů a dětí

Období předškolního věku nabízí mnoho možností aktivního využití volného času dětí společně s rodiči. Například Gillernová (2009, s. 336) popisuje společnou činnost z hlediska jejího významu pro edukační procesy a vztahy jako „aktivitu realizovanou dvěma nebo více jedinci ve vzájemném kontaktu, ve vzájemné interakci a respektujeme přitom, že vykazuje jiná specifika při realizaci ve vrstevnických vztazích, jiná pro společné činnosti dospělých a dětí, odlišná pro jedinečnou interakci rodičů a dětí.“

Každé dítě je jiné, některé vyžaduje méně pohybu a preferuje spíše klidné činnosti s kostkami a hračkami, knihou či sledování televize a jiné naopak nevydrží bez intenzivní pohybové aktivity. V každém případě je třeba své děti dobře znát, vědět co vyžadují a podle toho jim poskytnout podmínky k naplnění jejich potřeb.

4.2.1 Pohybové činnosti

Na prvním místě je třeba zmínit se o pohybu, neboť ten prostupuje napříč všemi činnostmi, které předškolní dítě může vykonávat. Z hlediska vývojové psychologie je u předškolních dětí pohyb zdroj poznání, komunikace a vřazování dítěte do společnosti. Jak

se předškolní dítě pohybově vyvíjí a proč je pro něj pohyb tolik důležitý je podrobněji popsáno v kapitole 3.1.

Velmi pestré, podnětné a všestranně využitelné prostředí nám poskytuje především příroda. Najdeme zde nepřeberné možnosti pro běhání, skákání a přeskakování, lezení, visení, zkrátka zdravý pohyb, a navíc na čerstvém vzduchu. Hájek a kol. (2008, s. 16) se domnívají, že vlivem konzumního způsobu života, urbanizací životního stylu, ale i nedostatkem příležitostí pro pobyt venku a klesajícím rozsahem času, který rodiče věnují svým dětem, dochází k odcizování se od přírody, vzdalování se, její neznalosti i lhostejnosti vůči ní. Ve městech spousta rodičů často využívá možností hřiště, nejrůznějších venkovních či krytých sportovišť, ale i v bytě je možné vytvořit pro děti malý pohybový kout. Možností kde trávit volný čas je spousta, důležité je především to, že jej tráví rodiče společně se svými dětmi, aktivně se jim věnují a budují tak pevný vzájemný vztah.

4.2.2 Rodinné rituály

Rituál se dá chápat jako pravidelně opakující se chování jedince nebo sociální skupiny podle předem daných (domluvených) pravidel. Společné činnosti rodiny se častým opakováním ritualizují. Při ritualizovaných činnostech je v popředí vzájemná interakce, obvykle se při nich nedělá nic jiného, než ona jediná činnost sjednocující rodinu. Prostřednictvím nich se má dítě i dospělý na co těšit a zároveň na co vzpomínat. Také poskytují pocit zázemí, bezpečí, sounáležitosti a jistoty.

Patrně nejvýznamnějším rituálem všedního dne je společné jídlo rodiny. Častým rituálem se stává také večerní ukládání dětí ke spánku. Slavení svátků a narozenin patří mezi obřady slavnostní. Kromě obdarování člena rodiny při nich dochází k různým projevům rodinné soupatřičnosti a upevňují se tak mezigenerační pouta. Každá rodina si může utvářet a udržovat nejrozmanitější rituály a pokud jsou dobrovolné, intenzivně posilují vzájemné vztahy.

4.2.3 Povídání s dětmi

Jedno z nejmilejších témat je rodinného vyprávění a navíc je skoro nevyčerpatelné. Děti skoro bez výjimky milují vyprávění o dětství svých rodičů a poslouchají to jako pohádku o známých osobách. Dítě má zkušenosti s dětským světem a pokud rodiče vyprávějí o

svém dětství, stavějí se s ním aspoň na chvíli na jednu rovinu. Dochází k tomu, co je podstatou představové hry, k onomu kouzelnému zdvojení skutečnosti a fikce. Toto sblížení dospělé a dětské roviny se odrazí i vnitřně – umožňuje identifikaci dítěte s rodičem: oni byli jako já nyní – a já budu jednou jako oni teď! Je to velmi účinný prostředek vzájemného sblížení. Podmínkou samozřejmě je upřímné povídání bez karatelského podtextu. (Matějček, 1989, s. 131-132).

4.2.4 Zájmové kroužky

V dnešní době zájmové činnosti ve formě kroužků pronikají už do předškolního věku. V tomto věku převažuje zájem o samotnou činnost, oproti zájmu o celkovou oblast. Dětské zájmy nejsou ještě ani v mladším školním věku přesně vymezeny (Pávková, 2008). Činnosti v každém zájmovém kroužku pro předškolní děti by tedy měly být velmi pestré a častěji se střídát.

Zcela speciální cílovou skupinou jsou rodiče s malými dětmi, pro které existuje a stále se zvyšuje nabídka různých typů cvičení, společného tvoření či hraní. Cvičení rodičů s dětmi je osvědčenou variantou společných činností rodičů s dětmi, kde se rozvíjí osobnost dítěte nenásilnou formou s citovou oporou rodiče a kdy dochází k přirozenému propojení činností dvojice rodiče a dítěte s činností ve skupině dětí (Berdychová, 1984).

4.2.5 Média

V dnešní přetechizované a uspěchané době si plnou oblibu získaly televize, mobilní telefony a počítače či tablety. Téměř v každé rodině se tyto technické vymoženosti moderní doby objevují a taky hojně používají. Primárně především rodiče, kteří jdou příkladem i svým dětem. Mediálně získané zkušenosti a virtuálně prožité události dnes často nahrazují původně přirozené možnosti reálně zkoumat podoby světa (Šedřová, 2007). Tedy aktivní regulace užívání všech výše zmíněných médií je zcela na místě.

4.2.6 Literární činnosti

Literární aktivity jsou důležité především v předškolním období, kdy si dítě ke čtení vytváří vztah. Zde mají nezastupitelnou funkci především rodiče, kteří by měli jít příkladem a být dítěti průvodcem a zprostředkovatelem.

„Kniha je pro dítě zdroj citových zážitků, a proto k ní mají kladný a často dokonce vřelý vztah. Znamená pro ně obohacení zkušeností, rozšíření zorného pole, nové možnosti a dimenze. Její obraznost, fantazie a nevšednost myšlenek i nápaditost odpovídají přirozeným potřebám zvědavosti dítěte i jeho silné citovosti.“ (Opravilová, E., 1984, s. 4).

Společné čtení či prohlížení knížek je v mnoha rodinách krásným a častým rituálem, zvláště pak před spaním. Nicméně, v poslední době je čím dál častěji čtení knížek vytlačováno méně náročnými činnostmi jako je právě sledování televize či hra na počítači.

4.2.7 Pracovní činnosti

Pro malé dítě je práce dobrodružnou hrou, stejně jako hra „vážnou“ prací. Pokud se tedy rodičům podaří vytvořit inspirativní, příjemné, milé a láskyplné prostředí, bude pozitivně motivovaná i dětská práce (Hanšpachová, 2010). Pro děti jsou pracovní činnosti v jakémkoliv prostředí nápodobou dospělých. Děti si v předškolním věku utvářejí vzor matky a vzor otce a pracovní činnosti velmi dobře přiblíží předškolnímu dítěti roli matky, otce a jejich náplň v rodině. Matějček (1989) říká, že dětská hra na pomáhání mamince v kuchyni nebo dědečkovi při práci v dílně anebo jakákoliv „spolupráce“ s dospělými je jednou z nejoblíbenějších a výchovně nejužitečnějších forem hraní.

4.2.8 Kreativní činnosti

Mezi kreativní činnosti rodičů s dětmi můžeme řadit nejrozličnější hudební, výtvarné a tvořivé aktivity. Kreativní rozvoj u dětí by měl podpořit každý rodič, protože pomáhá rozvíjet fantazii a také zvyšuje znalosti a dovednosti dítěte.

Například Kodejška (2002, s. 35) ve své publikaci uvádí, že „Společný zpěv rodičů a dětí je jednou z nejcennějších hudebně výchovných činností. Děti zpívají doma velice rády a často písně, které se naučily v mateřské škole (více než 60 %). Pro zdravý rozvoj pěveckých schopností dítěte předškolního věku je důležité, aby alespoň jeden z rodičů měl ke zpěvu kladný vztah a rovněž intonačně čistě zpíval. Jeho zpěv je pro dítě účinným motivačním prostředkem.“

Výtvarné činnosti v předškolním věku by měly být přirozenou činností, jejíž základem je hra. Rodiče by měli podporovat možnosti spontánního výtvarného tvoření zajištěním vhodných podmínek jako je pracovní prostor, dostatek materiálu i podnětů ke tvoření

(Šulová, 2004). Dětský výtvarný projev má svou hodnotu pouze tehdy, nejedná-li se o napodobeniny, nebo není-li pozměněn zásahem dospělého.

Tvořit s rodiči ale mohou děti v podstatě z čehokoliv co najdou doma nebo venku. Oblíbené jsou nejrůznější přírodniny jako kamínky, klacíky, písek, voda atd. V podstatě jde o jakoukoliv tvořivou a zážitkovou činnost, která směřuje k poznání sebe sama, poznání nejbližších lidí a naučí předškolní dítě vnímat svět.

4.2.9 Kulturní činnosti

Návštěvou kulturních zařízení pěstujeme v předškolních dětech zájem o umění. Pokud rodiče s dětmi mají možnost, velmi rádi navštěvují nejrůznější divadla, kina, či nejrůznější venkovní představení, kde děti mohou shlédnout hranou, loutkovou či animovanou pohádku nebo se účastnit hudebních vystoupení oblíbených zpěváků.

Osobní příklad rodičů či jiných blízkých osob je ten nejlepší způsob, jak děti ve volném čase nasměrovat k umění. Rodiče jsou iniciátorem i realizátorem kulturních aktivit, které mají velký potenciál ovlivnit a obohatit způsob myšlení předškolních dětí.

Teoretická část mě podpořila ve tvorbě dotazníku pro rodiče předškolních dětí, který má za cíl zjistit, jak často rodiče věnují svůj čas dětem a také jakými činnostmi se společně zabývají.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část objasňuje cíle a výzkumné otázky týkající se zadané problematiky. Dále popisuje použité metody a prezentuje analýzu a interpretaci dat včetně tabulek a grafických výstupů.

5 CÍL PRÁCE

5.1 Cíl výzkumného šetření

Hlavním cílem tohoto výzkumného šetření je zmapovat, jak často a jakým způsobem tráví rodiče a jejich děti v předškolním věku společný čas.

V době zadávání bakalářské práce jsem neměla nejmenší tušení, jak velký dopad na naše životy bude mít pandemie koronaviru. Tudíž jsem se rozhodla nad rámec zadaného tématu prozkoumat také vliv pandemie koronaviru na způsob trávení společného času rodičů s předškolními dětmi.

Z tohoto obecněji formulovaného cíle jsem si definovala také **dílčí cíle, a to:**

1. Zmapovat, kolik společného času tráví rodiče s předškolními dětmi ve všední den a o víkendu.
2. Zmapovat, jakými činnostmi se zabývají rodiče s předškolními dětmi ve volném čase.
3. Zjistit, jak se změnilo trávení volného času rodičů a předškolních dětí v době koronavirové pandemie.

5.2 Výzkumné otázky

Na základě výše definovaných cílů byly formulovány následující výzkumné otázky:

- Kolik společného času tráví rodiče s předškolními dětmi ve všední den a o víkendu?
- Jakými činnostmi se nejčastěji zabývají rodiče s předškolními dětmi?
- Jak vnímají rodiče společně strávený čas s dětmi z hlediska jeho kvality?
- Změnilo se nějakým způsobem trávení volného času rodičů s předškolními dětmi v době koronavirové pandemie?
- Mají předškolní děti v době koronavirové pandemie dostatek pohybu?

5.3. Výzkumné předpoklady

- Předpokládáme, že rodiče s předškolními dětmi tráví okolo 3 hodin denně v pracovním týdnu a o víkendu více než 5 hodin.
- Předpokládáme, že rodiče mají rozdílné představy o kvalitním společném času.
- Předpokládáme, že rodiče v době pandemie koronaviru budou s dětmi trávit více společného času, a to především v přírodě. Rodiče se zaměří na dostatek pohybových aktivit, aby děti nestrádaly nedostatkem pohybu.

6 METODIKA

V praktické části mé bakalářské práce jsem použila jak kvantitativní, tak kvalitativní výzkum. Jedná se tedy o výzkum smíšený.

6.1 Kvantitativní výzkum

V první části jsem pro kvantitativní výzkum zvolila metodu dotazníku, který obsahuje 21 otázek a byl určen pro rodiče předškolních dětí. Dotazník je určen především pro hromadné získávání údajů s velkým počtem odpovídajících a je nejfrekventovanější metodou zjišťování údajů (Gavora, 2010). „Základní dělení otázek v dotazníku je podle stupně otevřenosti. Rozlišují se otázky uzavřené, polouzavřené a otevřené“, (Gavora 2010, s. 124). Dotazník v praktické části bakalářské práce obsahoval všechny typy výše zmíněných otázek.

6.2 Kvalitativní výzkum

Pro širší a komplexnější výsledky byl dále zvolen kvalitativní výzkum formou polostrukturovaného rozhovoru. „Kvalitativní údaje se mohou použít pro ilustraci nebo vyjasnění kvantitativně odvozených závěrů“ (Strauss & Corbin 1999, s. 11). „Polostrukturovaný rozhovor je částečně připravený. Výzkumník má k dispozici rámcové otázky, ale nedrží se jich pevně. Přizpůsobuje je podle vyvíjejícího se obsahu interview“ (Gavora, 2010, s. 202).

6.3 Výzkumný soubor

Základní soubor pro kvantitativní výzkum formou dotazníku tvořilo 175 rodičů předškolních dětí (3-7 let) z různých částí České republiky. Reprezentativní soubor pro kvalitativní výzkum formou rozhovoru tvořilo 6 rodičů předškolních dětí (3-7 let), kteří byli záměrně vybráni tak, aby reprezentovali různorodé sociální skupiny.

6.4 Sběr dat

Sběr dat v rámci dotazníkového výzkumného šetření probíhal v měsíci únoru 2021, tedy v době koronavirové pandemie. Vzhledem k epidemiologické situaci jsem zvolila elektronický dotazník, který jsem rozeslala po internetové síti. Zpět se mi vrátilo 175 dotazníků vyplněných rodiči předškolních dětí. Rozhovory s rodiči předškolních dětí probíhaly během měsíce června 2021, v prostředí jim blízkém. Všichni byli předem seznámeni s nahráváním rozhovoru a s anonymním použitím dat pro výzkum. Rozhovory s rodiči trvaly od 40 do 70 minut a odpovídali na stejné otázky ve stejném pořadí. Všichni respondenti jsou potom uváděni pod změněným jménem. Nejsou přepsány úplně celé rozhovory, pouze ty pasáže, které se přímo týkají zkoumaného tématu.

7 VÝSLEDKY

7.1 Kvantitativní výzkum - dotazníkové šetření

První část dotazníku zjišťuje základní údaje o rodině, tedy pohlaví respondentů, pracovní zařazení, počet dětí a jejich věk a dosažené vzdělání rodičů.

7.1.1. Charakteristika výzkumného souboru

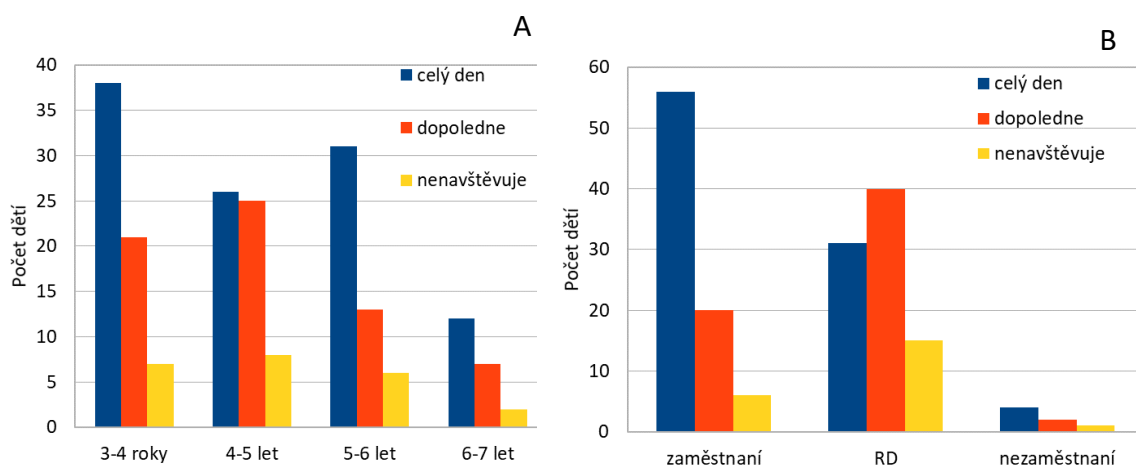
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 164 žen (94 %) a 11 mužů (6 %). Na rodičovské dovolené je 86 (49 %) respondentů, 82 (47 %) respondentů je zaměstnaných a 7 (4 %) respondentů je nezaměstnaných. Největší část rodin (116; 65 %) má dvě děti, následují rodiny s jedním dítětem (32; 18 %) a se třemi dětmi (26; 15 %). Rodiny se čtyřmi dětmi byly pouze 2 (1 %) a s pěti dětmi také 2 (1 %). Středoškolského vzdělání dosáhlo 50 (29 %) respondentů a vysokoškolského vzdělání dosáhlo 125 respondentů (71 %). Zastoupení

jednotlivých věkových skupin předškolních dětí je následující: 3-4 let – 66 dětí (33 %), 4-5 let – 60 dětí (30 %), 5-6 let – 50 dětí (25 %), 6-7 let 22 dětí (12 %).

Otázka č. 6: Navštěvuje v současnosti vaše dítě mateřskou školu?

Tabulka 1: *Návštěvnost mateřských škol*

	Celý den	Dopoledne	Nenavštěvuje
Počet dětí	103	70	25
Procento dětí [%]	52	35	13

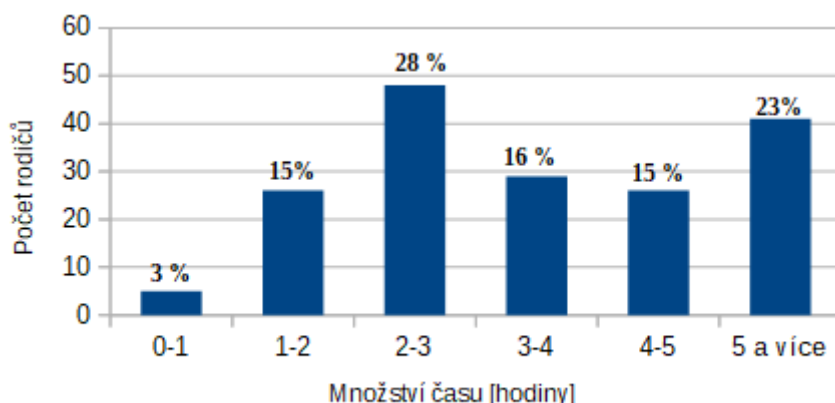

Graf 1: A) *Návštěvnost mateřských škol jednotlivých věkových kategorií předškolních dětí.* B) *Návštěvnost mateřských škol předškolních dětí zaměstnaných rodičů, na rodičovské dovolené (RD) nebo nezaměstnaných rodičů.*

Z Tabulky 1 vyplývá, že mateřskou školu v únoru 2021 (tedy v době koronavirové pandemie) navštěvuje 103 dětí (52 %) na celý den, 70 dětí (35 %) pouze na dopoledne a 25 dětí (13 %) mateřskou školu nenavštěvuje vůbec. Při podrobnějším prozkoumání vidíme, že děti, které chodí do školky na celý den, tvoří v každé věkové kategorii nejpočetnější skupinu. Mírně překvapující je, že nejvýrazněji se tento jev projevuje u nejmladší věkové kategorie 3-4 roky (viz Graf 1A). Pravděpodobně, rodiče těchto dětí jsou zaměstnaní a nemohou si dovolit brát děti ze školky dříve. Rodiče na rodičovské dovolené mají přirozeně více času a jejich děti navštěvují mateřskou školu většinou jen

na dopoledne. Přesto se najdou i tací, kteří děti nechávají v mateřské škole na celý den, přestože zůstávají doma (viz Graf 1B).

Otázka č. 7: Kolik společného času s Vaším předškolním dítětem/děťmi jste obvykle trávili denně během pracovního týdne v době před koronavirovou pandemií? (jakékoliv činnosti, kdy jste aktivně byli se svými dětmi, nejen vedle nich)

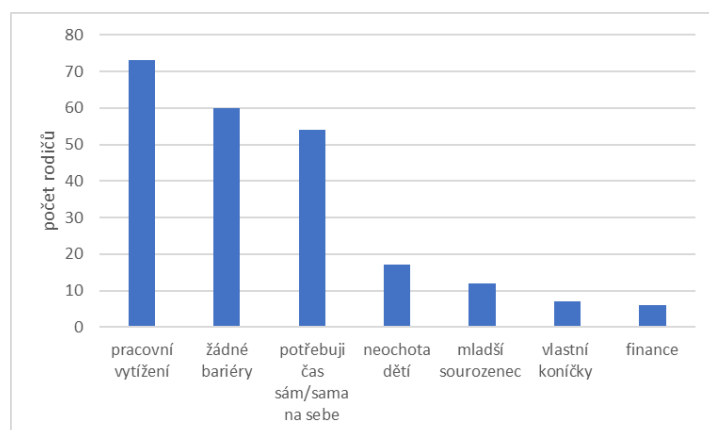

Graf 2 Množství času, který trávili rodiče s předškolními dětmi v pracovním týdnu v době před koronavirovou pandemií.

Z Grafu 2 vyplývá, že 28 % rodičů (48) v době před koronavirovou pandemií trávilo se svými dětmi nejčastěji 2-3 hodiny týdně. Z podrobnější analýzy vyplývá, že se jednalo o 22 rodičů na rodičovské dovolené (RD) a 25 zaměstnaných rodičů (1 byl nezaměstnaný), tedy téměř 1:1. Je jasné, že zaměstnaní rodiče pracují a na dítě mají čas až tak od čtyř nebo pěti hodin odpoledne. Ale i někteří rodiče na rodičovské dovolené často posílají své děti do školky i na celý den (viz Graf 1B), přestože mají možnost trávit s dítětem více času. Podobné množství, tedy 23 % rodičů (41) trávilo se svými dětmi v pracovním týdnu 5 hodin a více. Z toho 30 rodičů bylo na rodičovské dovolené, 10 rodičů bylo zaměstnaných a 1 rodič nezaměstnaný. Rodiče na rodičovské dovolené tedy mají přirozeně mnohem více času na své děti, ale i někteří pracující rodiče si umí najít dostatek času mezi svými pracovními povinnostmi. Předpokládala jsem ale, že z celkového počtu rodičů na RD (86 rodičů) se jich dětem bude více než 5 hodin denně věnovat mnohem víc, než jen 30 (tedy pouze 35 %). Téměř totožné množství rodičů tráví se svými dětmi denně 1-2 hodiny, (26 rodičů, 15 %), 3-4 hodiny (29 rodičů, 16 %) a 4-5 hodin (26 rodičů, 15 %). Poměr rodičů na RD a zaměstnaných rodičů u varianty 3-4 hodiny a 4-5 hodin je 1:1. Naopak, z 26

rodičů, kteří trávili se svými dětmi 1-2 hodiny denně, je 16 zaměstnaných a 7 na RD a 3 rodiče jsou nezaměstnaní. Pouze 3 % (5) rodičů uvedlo, že se svými dětmi v pracovním týdnu trávili 0-1 hodinu denně. Z toho byli 4 zaměstnaní rodiče a jeden na RD.

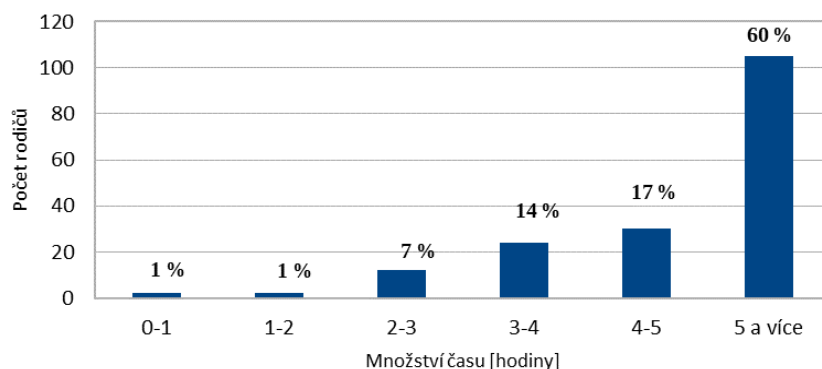
Otázka č. 8: Jaké jsou bariéry, které vám brání trávit s vaším dítětem více času?

Graf 3: Nejčastější bariéry, které rodičům brání trávit více času se svými dětmi.

Z Grafu 3 je patrné, a ne zcela překvapující, že nejčastější bariérou, která rodičům brání trávit se svými dětmi více času, je pracovní vytížení. Tuhle možnost shodně uváděli téměř všichni zaměstnaní rodiče, kteří díky množství času stráveného v práci již nemají dostatek času na své děti. Rodiče, především tedy matky na RD nejčastěji uvádějí, že také potřebují čas samy na sebe, neboť veškerá starost o děti i domácnost je pouze na nich. Další bariérou pro rodiče na RD jsou tedy domácí práce a také starost o mladšího sourozence. Velká část rodičů je spokojena s tím, jak tráví čas se svými dětmi, neboť uvedli, že žádné bariéry neshledávají. Z rodičů, kteří volili tuhle možnost, byla polovina zaměstnaných a polovina na RD. Malé procento rodičů uvádělo vlastní koníčky a kupodivu také finance.

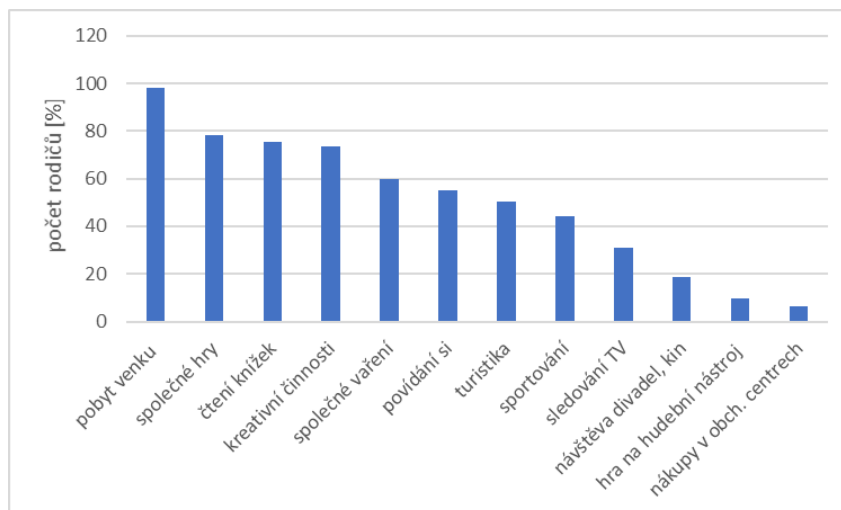
Otázka č. 9: Kolik společného času s Vaším předškolním dítětem/děťmi jste obvykle trávili denně během víkendu před koronavirovou pandemií?

Graf 4: Množství času, který trávili rodiče s předškolními dětmi o víkendu v době před koronavirovou pandemií.

Jak se dalo očekávat, o víkendu věnují rodiče dětem mnohem více času než během pracovního týdne (Graf 4). Zatímco během pracovního týdne se největší množství rodičů věnuje svým dětem 2-3 hodiny denně (48 rodičů, 28 %, viz Graf 2) a téměř stejné množství rodičů 5 a více hodin (41 rodičů, 23 %, viz Graf 2), o víkendu dominuje skupina rodičů, kteří se dětem věnují 5 hodin a více (105 rodičů, 60 %, Graf 4). A zatímco poměr rodičů na RD a zaměstnaných rodičů, kteří se dětem věnují v pracovním týdnu 5 hodin a více je 3:1, o víkendu se tento poměr mění na 1:1. Rodiče se snaží dohnat společně strávený čas s dětmi, protože většinou nemusí odejít do zaměstnání a zároveň děti nenavštěvují mateřskou školu. Také většina zábavních aktivit pro rodiče s dětmi, ať už naplánovaných individuálně nebo nabízených externě, se pořádá převážně o víkendu.

Otázka č. 10: Jakými činnostmi jste obvykle trávili váš společný čas s předškolním dítětem v době před koronavirovou pandemií?

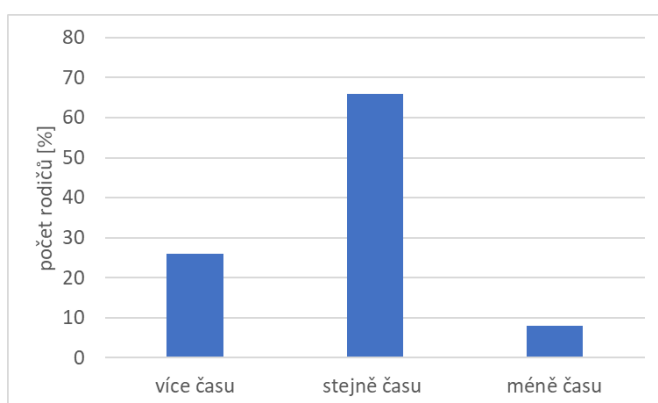

Graf 5: Činnosti rodičů a dětí, kterými nejčastěji trávili společný čas v době koronavirové pandemie.

Rodiče měli možnost vybrat si maximálně 5 činností, které se svými dětmi nejčastěji praktikovali v době před koronavirovou pandemií. Z Grafu 5 je jasně patrné, že nejčastější společnou aktivitou rodičů a jejich dětí byl pobyt venku. Tuto možnost zmiňovalo 98,3 % rodičů. Šlo především o pobyt na zahradě, hřišti nebo parcích. Tohle je obecně pozitivní informace, neboť předškolní děti pro svůj zdravý a správný vývoj potřebují dostatek volného pohybu. Také se zde často setkávají s dalšími rodiči a dětmi, tedy je zde vhodný prostor k socializaci dětí. Dalšími aktivitami, které zmiňovalo od 74 % až po 78 % rodičů, byly společné hry, čtení knížek a kreativní činnosti. Výskyt společných her hned na druhém místě je také pozitivní, protože předškolní věk je znám jako věk hry. Skrze hru se děti nejlépe socializují a rodiče se přirozeně dostanou blíže do jejich dětského světa, kde mohou vytvářet a posilovat vzájemný vztah. 60 % rodičů uvádí také pracovní činnosti, především společné vaření. Je to nejen pěkná zábava, ale také zde vznikají první pracovní návyky, což je pro vývoj dětí důležité. Okolo 55 % rodičů považuje za důležité si s dětmi povídat. Dle mého názoru správná komunikace s dětmi je jedna z nejdůležitějších činností, kterou by rodiče měli praktikovat, pokud chtějí mít pevné vztahy založené na jistotě a bezpečí. Turistiku a procházky zmiňuje 51 % rodičů a 44 %

zmiňuje také sportování. Sledování televize bylo častou aktivitou pro 30 % rodičů a jejich dětí. Mezi dalšími ne tak často zmiňovanými činnostmi se objevuje návštěva divadel a kin (18,3 %), hra na hudební nástroj (9,7 %) a nákupy v obchodních centrech (6,3 %). V možnostech jiné mohli rodiče vypsát další aktivity mimo hlavní nabídku a často se objevovalo také společné plavání, či dětské placené kurzy.

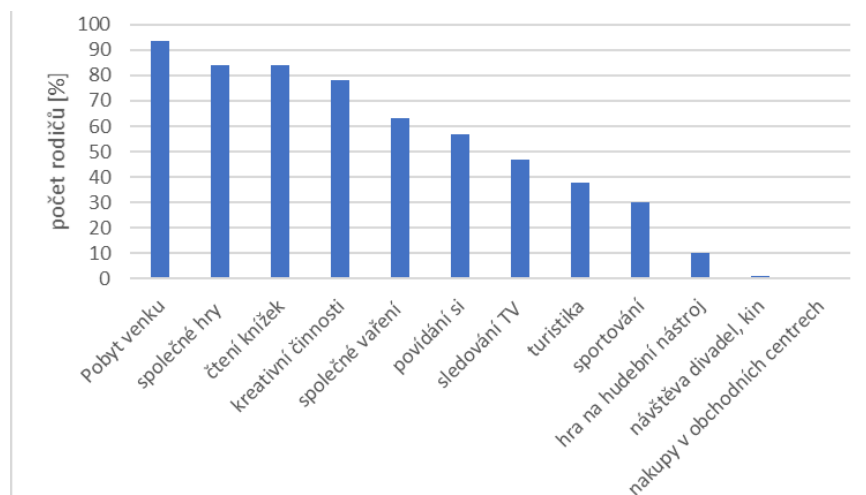
Otázka č. 11: V době koronavirové pandemie trávíte se svým dítětem

Graf 6: *Změna množství času společného času rodičů a dětí během koronavirové pandemie.*

Na základě Grafu 6 lze říci, že většina rodičů věnovala svým dětem během koronavirové pandemie stejně času, jako před ní (66,3 %, 116 rodičů). Byla zde i menší část rodičů (25,7 %, 45 rodičů), která trávila více společného času s dětmi. Jednalo se jak o zaměstnané rodiče, tak i o rodiče na RD v poměru 1:1. Zaměstnaní rodiče pravděpodobně zůstali doma na tzv. home office, nebo v horším případě zaměstnání ztratili a měli možnost trávit s dětmi více času. U rodičů na RD jde nejspíš především o situace, kdy děti přestaly chodit do školky, které byly z důvodu koronavirové pandemie uzavřeny. Mezi rodiči byla i skupina, která s dětmi trávila méně času (8 %, 14 rodičů).

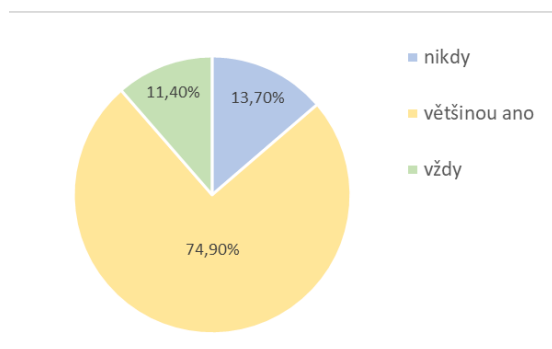
Otázka č. 12: Jakými činnostmi nejčastěji trávíte společný čas s vaším dítětem v době koronavirové pandemie?

Graf 7: Činnosti rodičů a dětí, kterými nejčastěji trávili společný čas v době pandemie

Co se týče společných činností rodičů s dětmi v době koronavirové pandemie, tak se druh ani intenzita činností na prvních místech neliší, ve srovnání s činnostmi před koronavirovou pandemií (Graf 7). Rodiče s dětmi stále nejvíc preferují pobyt venku na zahradách, hřištích a v parcích, společně si hrají, čtou knížky a kreativně společně tvoří. Také pracovní činnosti, především společné vaření stejně jako povídání si probíhají podobně jako před pandemií. Rozdíl nastává u společných činností, ve kterých hraje hlavní roli aktivní pohyb. V době koronavirové pandemie méně rodičů (38 %) preferuje turistiku ve srovnání s dobou před pandemií (51 %) a také společné sportování ubralo na intenzitě (30 % ve srovnání se 44 % v době před pandemií). Naopak, sledování televize v době koronavirové pandemie se zvýšilo na téměř 50 % z původních 30 % před pandemií. Z pochopitelných důvodů byly nejméně zmiňované návštěvy divadel, kin a obchodních center, které byly na příkaz vlády uzavřeny.

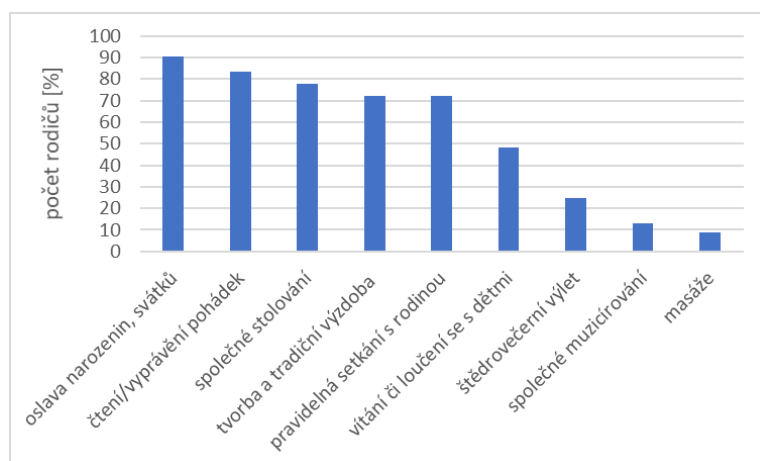
Otázka č. 13: Účastníte se aktivně námětových her vašeho dítěte? (Na obchod, na zloděje a policajty, na doktora...)

Graf 8: Aktivní účast rodičů v námětových hrách dětí.

Z Grafu 8 vidíme, že největší skupina rodičů se námětových her svých dětí většinou účastní. Podrobnější analýzou bylo zjištěno, že z této skupiny rodičů byli 3 nezaměstnaní, 54 zaměstnaných a 74 na RD. Zřejmě rodiče na RD tráví s dítětem více času doma, tudíž se jich také víc věnuje námětovým hrám. V dalších dvou menších skupinách rodičů, kteří se námětových her neúčastní vůbec (13,7 %; 12:5), nebo vždy (11,4 %; 12:8), je více zaměstnaných rodičů ve srovnání s rodiči na RD. Statisticky jsou podle mě ale rozdíly v těchto skupinách nevýznamné. Námětové hry jsou důležitou a velmi častou součástí života předškolního dítěte a aktivní účast rodičů pomáhá budovat vzájemný vztah. S dítětem se pomocí námětové hry dají řešit nejrůznější problémy, zjistit co dítě prožívá, jak se cítí.

Otázka č. 14: Máte se svými dětmi vytvořené nějaké společné rituály?

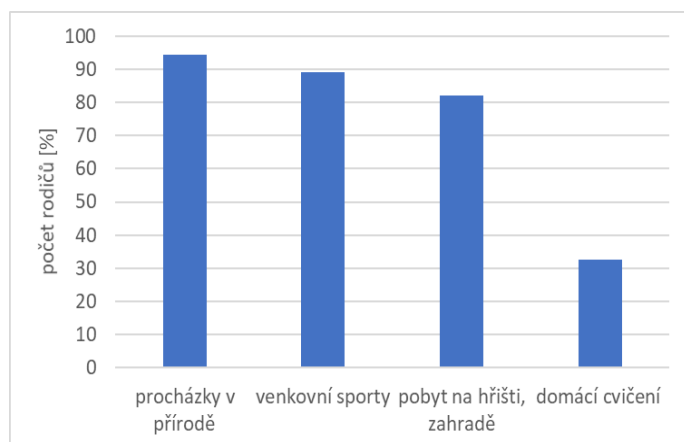

Graf 9: Společné rituály rodičů a jejich dětí.

Společné rituály jsou důležitou součástí rodinného života a svůj význam mají jak pro děti, tak i ostatní členy rodiny. Z odpovědí rodičů vyplývá, že nejčastějším rituálem, který dodržuje většina rodin, je oslava narozenin a svátků (90 %). Pro děti se zde utváří prostor, kde se učí dárky jak přijímat, tak dávat. Jsou to také skvělé příležitosti potkat se s přáteli nebo rodinou. Druhým nejčastějším rituálem je čtení nebo vyprávění pohádek (83,4 %). Protože tento rituál většinou probíhá před spaním, je to v mnoha případech čas na to být opravdu spolu, vnímat se navzájem a navíc příjemným způsobem uzavřít den. Čtení pohádek je pro mnoho dospělých jednou z nejhezčích vzpomínek na dětství. 77,7 % rodičů uvedlo, že udržují společné stolování. Je pozitivní zjištění, že společné stolování uvedlo tolik rodičů, protože ve většině případů je právě společné jídlo způsob, jak se sejde celá rodina pohromadě v pracovním vyčerpáním týdnu. Dává příležitost k zastavení se a ke sdílení zážitků a plánů. 72 % rodičů uvedlo, že mezi společné rituály patří také tvorba a následná instalace výzdoby během různých tradičních svátků (Vánoce, Velikonoce...), stejně tak jako pravidelné setkávání s širší rodinou. Vítání a loučení s dětmi potom uvádělo 48 % rodičů. Je to důležitý rituál, kterým dáváme najevo způsob, kterým chceme přijmout a vpustit druhého směrem k sobě, nebo naopak směrem od sebe. 24,6 % rodičů se svými dětmi chodí na štědrovečerní výlet. Je to velmi příjemný společný čas, který všechny vytrhne od vánočního shonu a navíc pomáhá dětem ukrátit čas při čekání na večer. 13 % rodičů uvádí také společné muzicírování a 9 % rodičů společné masáže.

Rodiče měli také možnost v odpovědi „Jiné“ dopsat další oblíbené rituály a některé z nich zmíním. Je to například psaní pohledů, procházka se psem, škrábání na zádech, modlitba, vlastnoruční výroba dárků, zpívání před spaním, ranní mazlení, polštářová bitva po čištění zubů, objímání se a sdělování, že se máme rádi. Moc hezký mi přišel rituál proměny maminky v zajíčka ušáčka, který se objeví vždy ve vypjaté situaci, nebo pokud chce děti rozveselit lumpárnami.

Otázka č. 15: Jaké pohybové aktivity v současnosti provozujete se svým dítětem?

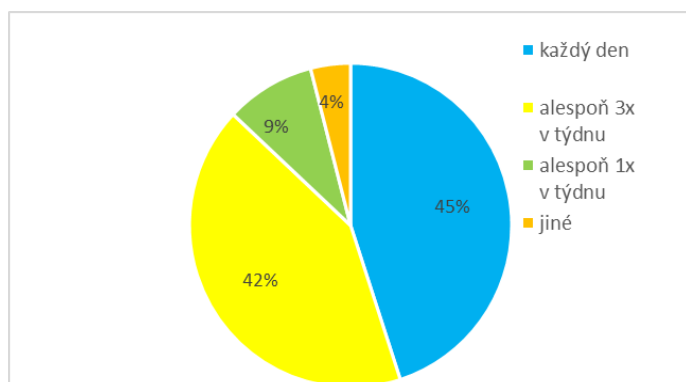

Graf 10: Pohybové aktivity, které vykonávali rodiče s dětmi v době koronavirové pandemie.

V souvislosti s koronavirovou pandemií se hodně mluví o nedostatku pohybu dětí školního věku. Zajímalo mě tedy, jak je to s pohybem u předškolních dětí (Graf 10). Mezi dotazovanými rodiči se neobjevil žádný, který by se s dětmi nevěnoval žádné pohybové aktivitě. Téměř 95 % rodičů se s dětmi chodí procházet do přírody. Tato možnost se v předchozích odpovědích na časté společné činnosti rodičů s dětmi neobjevovala (otázka č. 10 a 12, Graf 5 a 7), ale pravděpodobně to může být tím, že si ji rodiče spojovali s odpovědí „pobyt venku“. 89 % rodičů uvedlo, že s dětmi provozují venkovní sporty (cyklistika, sáňkování, lyžování...). Tenhle údaj bude podle mého názoru rodiči nadhodnocený a neshoduje se to ani s odpověďmi na otázky č.10 a 12, kde pouze 44 %, respektive 30 % rodičů uvedlo, že tráví společně s dětmi sportováním. Pohyb, který děti mají při pobytu na zahradě či hřišti uvedlo 82 % rodičů. To je o něco nižší údaj ve srovnání s odpověďmi na otázky č.10 a 12, kde až 98 % respektive 94 % rodičů uvedlo, že v době koronavirové pandemie tráví společný čas s dětmi právě pobytem venku (na hřištích, zahradách, v parcích, viz Graf 5 a 7). Nicméně, důvodem by opět mohlo být to, že rodiče počítali i procházky v přírodě do kategorie „pobyt venku“.

Nakonec, 33 % rodičů praktikuje s dětmi společné cvičení doma. Jedná se o cvičení typu jóga, tanečky, opičí dráhy, rehabilitační cvičení či gymnastika na žíněnkách atd.

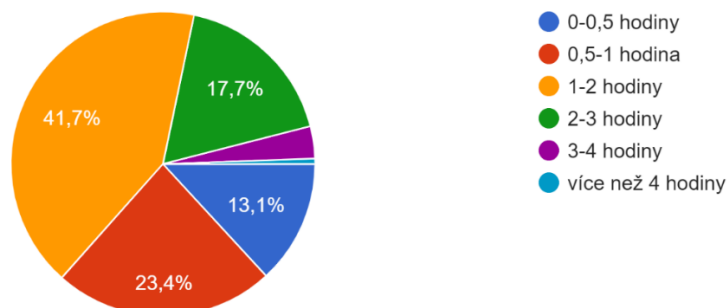
Otázka č. 16. Jak často se v současnosti věnujete se svými dětmi pohybovým aktivitám?

Graf 11: Četnost společných pohybových aktivit rodičů s dětmi v době koronavirové pandemie.

Z Grafu 11 vidíme, že největší část rodičů (45 %) se se svými dětmi věnují pohybovým aktivitám každý den a téměř stejně velká skupina rodičů (42 %) alespoň 3x v týdnu. Pouhých 9 % rodičů se pohybovým aktivitám se svými dětmi věnují alespoň 1x v týdnu. Ve zbývajících 4 % rodiče uváděli, že vykonávají pohybové aktivity se svými dětmi obden, o víkendech, nebo každý den, přičemž ale rodiče dětem u toho neasistují. Pokud se rodiče svým dětem z hlediska pohybových aktivit věnují opravdu takto často, pak je to více než dobrá zpráva. V dnešní době, zvláště pak v té koronavirové, je velký problém s pohybem dětí. Velmi často mívají nadváhu a také jsou neobratní a celkově mají špatné držení těla. Pohybové aktivity jsou velmi důležité pro zdravý vývoj dětí a rozhodně se nejedná o jednodruhé sporty na závodní úrovni. Jde o všestranný vyvážený pohyb, který dětem zlepšuje motoriku a také buduje potřebné svalstvo pro správné držení těla. V souvislosti s pohybovými aktivitami bych na tomto místě ráda zmínila jednu netradiční. Jedná se o cvičení a hlavně hraní si rodičů s dětmi, kde se využívá také základů cirkusové pedagogiky. Tato velmi zábavná forma cvičení utužuje vztah mezi dospělým a dítětem a zároveň posiluje fyzickou i psychickou stránku člověka. Podrobněji se o této aktivitě zmiňuji v příloze 3 na konci bakalářské práce.

Otázka č. 17: Kolik hodin denně v současnosti tráví Vaše dítě u televize, počítače, telefonu či tabletu?

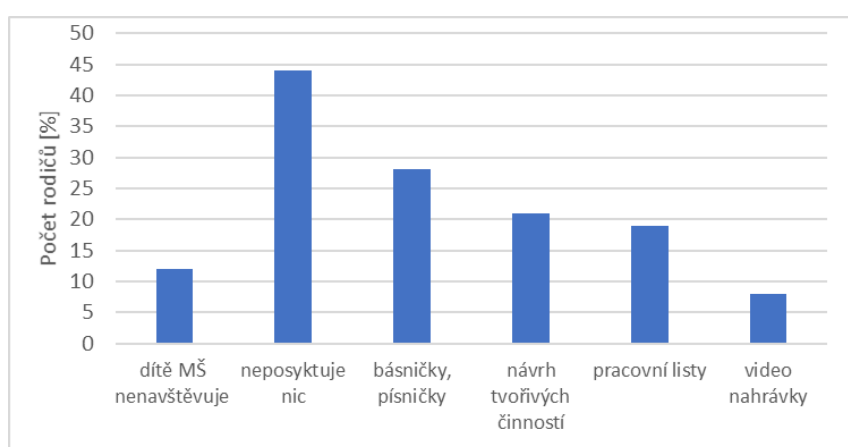
Graf 12: Množství času, který tráví předškolní děti u TV/tabletu/PC/mobilním telefonem v době koronavirové pandemie.

Dle uvedených odpovědí rodičů vyplývá, že největší množství dětí (41,7 %; 73 dětí) tráví s médii 1-2 hodiny denně. 23,4 % (41 dětí) pak věnují médiím 0,5-1 hodinu denně a 17,7 % (31 dětí) 2-3 hodiny denně. Tohle už je dle mého názoru hraniční kategorie a děti mohou být do budoucna negativně ovlivněni. 3,4 % rodičů uvádí, že jejich děti tráví ve společnosti médií 3-4 hodiny denně a více než 4 hodiny s médii tráví 0,6 % předškolních dětí. Tyto výsledky korespondují s výsledky nejčastějších společných činností v době koronavirové pandemie, kde se vyskytl nárůst sledování TV/tabletu/PC/mobilního telefonu na 50 % z původních 30 % před koronavirovou pandemií (Graf 12). Rodiče v otevřených odpovědích dotazníku často odpovídali, že v době koronavirové pandemie své děti usazují před obrazovky TV/tabletu/PC/ mobilního telefonu mnohem častěji než byli zvyklí. Někteří nemají moc na výběr, protože potřebují na home office klid a čas, který musí věnovat práci. V této náročné době koronavirové pandemie potřebuje takzvaně vydechnout každý rodič, ať už je zaměstnaný, nebo na RD. Mediální prostředky jim díky své vysoké, ale bohužel také návykové upoutávací schopnosti vyhovují.

Z avizovaných 41,7 % (73) dětí, které tráví s médii 1-2 hodiny denně, mají rodiče v zaměstnání a na RD v poměru téměř 1:1 (33:37). Stejný poměr rodičů 1:1 (10:11) je patrný i ve skupině dětí, kteří tráví s médii 0-0,5 hodiny denně. Ve druhé nejpočetnější skupině dětí (23,4 %; 41 dětí), která tráví s médii 0,5-1 hodinu denně, je převaha rodičů

na MD (15:25). Stejná situace je ve skupině dětí, kteří tráví s médii 2-3 hodiny denně. Množství rodičů na MD je zde dvojnásobný oproti zaměstnaným rodičům (20:10). Vypadá to tedy, že rodiče na RD nechávají své děti s výše zmíněnými médii více, než rodiče zaměstnaní.

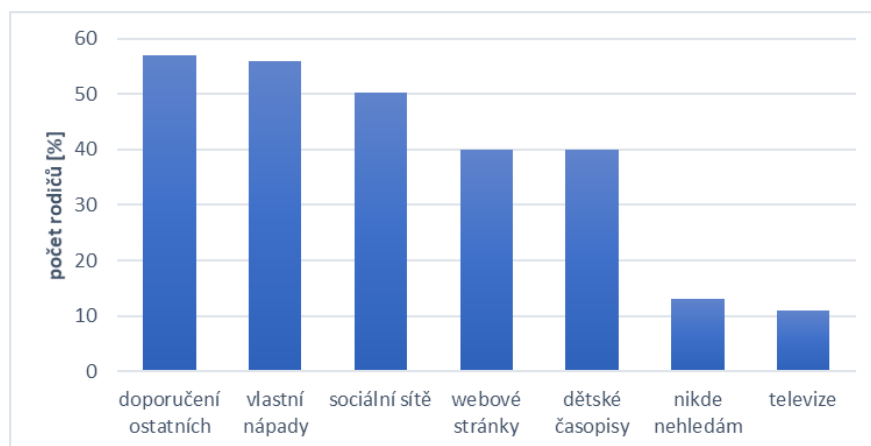
Otázka č.18: Jaké inspirační materiály či podněty ke trávení společného času s dětmi doma vám poskytuje mateřská škola v době koronavirové pandemie?

Graf 13: Inspirace, kterou poskytují MŠ v době koronavirové pandemie a jejich uzavření.

V době koronavirové pandemie bylo čistě v benevolenci MŠ, jestli zůstanou otevřené, nebo zavřené. Značná část MŠ zůstala otevřená a jela v režimu nejrůznějších hygienických opatření. Někteří rodiče se rozhodli za těchto podmínek své děti do MŠ neposílat a děti zůstaly raději doma, pokud to bylo možné. Jakmile se u kohokoliv v MŠ objevila infekce covid-19, celá školka šla do karantény a děti taktéž zůstaly doma. Zajímal mě, jestli v takových případech MŠ ze své vlastní iniciativy posílaly rodičům jakékoliv náměty či podněty pro jakoukoliv činnost. 12 % rodičů uvádělo, že dítě MŠ vůbec nenavštěvuje. 44 % rodičů uvedlo, že MŠ neposkytuje vůbec nic. Nejrůznější básničky a písničky zmínilo 28 % rodičů a návrhy na tvořivé činnosti 21 % rodičů. Pracovní listy mělo k dispozici 19 % rodičů a necelých 5 % uvádělo video nahrávky (Graf 13).

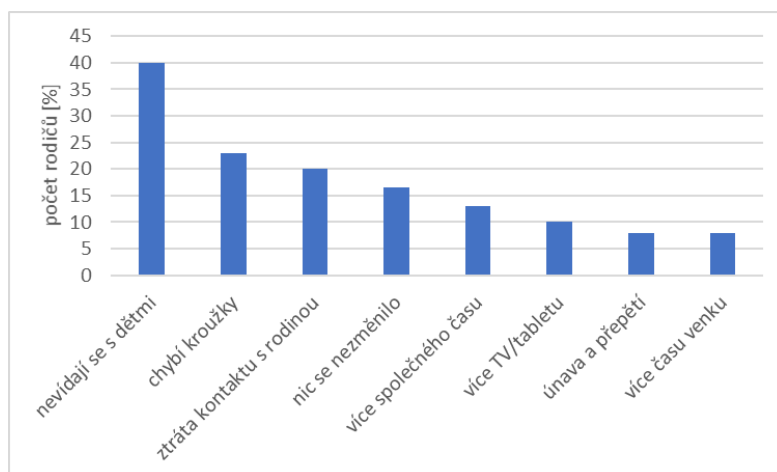
Otázka č. 19: Kde Vy sám/sama hledáte inspiraci k tomu, jak trávit společný čas s dětmi?

Graf 14: *Inspirace rodičů ke společným činnostem s dětmi.*

Z Grafu 14 vidíme, že 57 % rodičů se inspiroval u ostatních lidí, kteří mohou doporučit co už sami zkusili. Téměř stejně početnou skupinu tvoří ti, co mají své vlastní nápady a inspiraci nepotřebují. 50 % rodičů hledá inspiraci na sociálních sítích, kdy nejvíce zmiňovali Facebook, Instagram, Pinterest nebo YouTube kanál. Na různých webových stránkách se inspiroval 40 % rodičů, kteří sledují například stránky měst, muzeí, zahrad, kulturních center, ale zmiňovány byly také webové stránky „Nápady pro Aničku“, „Ateliér v lese“ nebo „Máma do deště“. V dětských časopisech hledá inspiraci také 40 % rodičů a nejvíce zmiňovali časopisy Puntík, Hvězdička, Sluníčko, Méďa Pusík, Šikulka, Dráček, Tlapková patrola a také nejrůznější tvorbu nakladatelství Svojtka. Z televizních pořadů, kde si bere inspiraci asi 11 % rodičů, byl zmíněn například Pan Hračka.

Otázka č. 20: Jakým způsobem (pozitivním i negativním) Vám koronavirová pandemie změnila návyky, rituály v rodině? V jaké jiné oblasti života rodiny s předškolním dítětem vnímáte nejzásadnější změny?

Graf 15: Nejzásadnější změny ve způsobu trávení společného času, které rodiče vnímají v době koronavirové pandemie.

Z analýzy otevřených odpovědí rodičů jsem vytvořila výčet nejzásadnějších a nejčastějších změn, které rodiče vnímají v souvislosti s trávením společného času s dětmi v době koronavirové pandemie. 40 % rodičů vnímalo jako největší problém ztrátu kontaktu s ostatními dětmi, pokud jejich děti nenavštěvovaly mateřskou školu. 23 % rodičů se shodovalo na tom, že jim velmi chybí kroužky, které děti navštěvovaly před koronavirovou pandemií. 13 % rodičů přitom zmiňovalo, že nejvíce jim chybí plavání dětí. Zásadní změnu vidělo 20 % rodičů v tom, že se nevidali s rodinou, především s prarodiči dětí. Mezi rodiči bylo ale také zhruba 16 % těch, kteří v době koronavirové pandemie nepociťovali změny žádné. 13 % rodičů si pochvalovalo pozitivní změnu v častějším trávení společného času s dětmi. Naopak negativní změnu spatřovalo 10 % rodičů v tom, že mnohem častěji povolovali různá média, především televizi, tablet, počítač či mobilní telefon. 10 % rodičů také zmiňovalo, že už trpí velkou únavou a přepětím, které se potom odráží na vztahu k dětem. 10 % rodičů dále zmiňovalo, že začali trávit s dětmi mnohem více času venku a v přírodě a shodovali se také v tom, že mnohem lépe prozkoumali

blízké okolí svého bydliště a našli spoustu nových krásných míst pro příjemně strávený společný čas s dětmi.

Mezi dalšími, ne tolik zmiňovanými změnami je například hledání nových cest jak trávit společný čas, velmi dobrý vztah s mladším sourozencem, společné vaření a lepší strava, více času otce s rodinou, lepší samostatnost dětí, častější společné rozhovory, ale také negativní změny jako je méně pohybu dětí, znuděné děti, méně cestování a výletů, uzavření zábavních center a celkově kulturních zařízení.

7.2 Kvalitativní výzkum – rozhovory

7.2.1 Výzkumné otázky

- Co podle rodičů znamená kvalitně strávený čas?
- Jak vnímají rodiče pandemii koronaviru v souvislosti s trávením společného času s dětmi?

7.2.2 Výzkumný vzorek

Rodiče byli vybíráni tak, aby zastupovali co možná nejpestřejší typ sociálních skupin.

Jana – Má 36 let a žije sama bez partnera. Před dvěma a půl lety se stala pěstounkou dnes téměř 3,5letého chlapečka Adama. Žije na malém městě v bytě a zatím je stále na rodičovské dovolené. Vystudovala střední pedagogickou školu a několik let působila v knihovně.

Andrea – Má 34 let a společně se svým manželem (36 let, zaměstnaný) a třemi dětmi (5 let, 3 roky, 6 měsíců) žijí v domě ve velkém městě. Vystudovala vysokou školu v oboru chemie, ale začala se věnovat pohybovým aktivitám dětí i dospělých a založila organizaci BudeCirkus. Nyní je na rodičovské dovolené, ale stále se věnuje své organizaci.

Petra – Má 31 let a žije společně se svým manželem (32 let, zaměstnaný) a dvěma dětmi (5 let, 3 roky) v domě v malé vesnici. Vystudovala střední potravinářskou školu a nyní si přivydělává brigádami.

Eva – Má 35 let a žije spolu se svým manželem (36 let, podnikatel) a dvěma dcerami (5 let, 2,5 let) v domě v malém městě. Vystudovala právnickou fakultu a živila se jako právník velké firmy. Nyní je na rodičovské dovolené.

Pavel – Má 37 let a žije spolu se svou manželkou (36 let, zaměstnaná) a synem (4 roky) v bytě v malém městě. Do tří let jejich syna byl Pavel na rodičovské dovolené. Nyní pracuje v počítačové firmě.

7.2.3 Otázky k polostrukturovanému rozhovoru

1. Jak moc důležité vám přijde trávit společný čas s vašimi dětmi?
2. Co si představujete pod pojmem "kvalitně strávený společný čas"?
3. Jaké činnosti vykonáváte během kvalitně stráveného společného času?
4. Pokud máte víc dětí, dokážete si najít společný čas na každého z nich zvlášť?
5. Spolurozhodují vaše děti o náplni společného času?
6. Jaký vliv měla pandemie koronaviru na způsob trávení společného času s vašimi dětmi?
7. Jak často jste se v době pandemie koronaviru se svými dětmi věnovali pohybovým aktivitám?
8. Myslíte si, že je vhodné zapisovat do zájmových kroužků už předškolní děti? Navštěvují (navštěvovali před koronavirovou pandemií) vaše děti nějaké?

Na základě odpovědí polostrukturovaného rozhovoru bylo vytvořeno několik kategorií a podkategorií:

a) Kvalita společného času:

- Smysl a důležitost společného času
- Představy rodičů o kvalitně stráveném společném čase
- Jeden na jednoho - možnosti rodičů trávit společný čas pouze s jedním dítětem

b) Zájmová a pohybová činnost

- Vhodnost zájmových činností pro předškolní děti
- Množství a druh pohybové aktivity

c) Jak nám pandemie ovlivnila společný čas

ANALÝZA

a) Kvalita společného času

Na tom, že trávit společně čas se svými dětmi je opravdu velmi důležité se shodli všichni tázaní rodiče. Andrea odpověděla: *„Myslím, že to je úplně nejdůležitější ze všeho...a kor v tom předškolním věku, užít si to, protože pak už budou muset být v té škole každý den a už to vlastně nejde tak zpracovat...předškolní věk je v tom ještě úplně nejdůležitější, protože se dá ovlivnit strašně moc věcí, dát jim tam nějaký standarty, který oni pak budou dodržovat dál.“* Petra zmiňuje fakt, že se vzájemně učí: *„Je to hodně důležitý jak pro ty děti, tak pro mě, ale hlavně pro ně. Oni se musí učit nějaké věci, ale oni mě taky učí.“* Eva společný čas s dětmi považuje za nejdůležitější na světě a svou roli matky vnímá jako poslání a dodává: *„Já si hlavně přeji, abych se nikdy nemusela ohlížet za dětstvím svých dětí s pocitem, že jsme si tohle období dostatečně neužili nebo dokonce něco promeškali nebo pokazili. Je to prostě to nejdůležitější období v mém i jejich životě a toužím dětem dát vše co mám.“* Pro Pavla to má také obrovský smysl: *„Je to pro mě hodně důležité, proto jsem taky po půl roce zůstal na rodičovské já...je to pro mě až takový relax, jiný způsob myšlení s tím dítětem.“* A stejně tak pro Janu, která se stala pěstounkou malého Adama, když mu byl jeden rok: *„Určitě to považuju za důležité a vlastně kvůli tomu zůstávám na rodičovské co nejdéle to jde...já dělám konečně něco smysluplného a vlastně si tím i plním svoje sny. Pro mě a doufám že teda i pro syna to má velký přínos.“*

Další otázkou bylo, co si rodiče představují pod pojmem kvalitně strávený čas. Andrea ho vidí jako čas: *„Když tam jsou přítomní ten rodič a dítě spolu, přímo...takže spolu kreslí, hrajou hru, houpou ho na houpačce a přitom nekoukám do mobilu. Prostě tam musí být napojení obou, musí být aktivně spolu. A potom už je to i úplně jedno, co je to za aktivitu, když to to dítě baví.“* Čas bez mobilu zmiňuje i Petra *„Hlavně jsme spolu a nekoukám u toho do mobilu. Je to asi každý čas, kdy se ty děti od nás něco naučí a je to třeba i jenom procházka do přírody.“* Jana vidí kvalitní společný čas především ve smysluplnosti: *„Pro mě je to zase ta smysluplnost...že teda aktivně spolu něco děláme a přináší to něco pro oba dva. A mám ráda, když se tím, co děláme, Adam něco naučí. On skoro nemluví, tak ho často nechávám vyjádřit se hudebně, má docela talent.“* Jako čas tady a teď jej vnímá Eva: *„Je to čas, kdy jsem přítomná tady a teď a nevymlouvám se a neodbíhám...a zároveň nemám potřebu, aby to už skončilo. A bylo by ideální, kdyby to tak bylo každý den.“* Pavel se zmiňuje také o radosti dítěte: *„Jde o to, že si to dítě uvědomuje že se mu věnuju a má*

z toho radost. Ani pak tolik nezlobí, protože je nasycený. A taky je fajn, když si v budoucnu vzpomene, že my jsme s tatínkem dělali tohle a tohle.“

Pro kvalitu společného času je také velmi důležité, jestli si rodiče dokáží najít chvíli na společný čas s každým dítětem zvlášť. Dítěti je tak věnována zvláštní pozornost a můžou si společně s rodičem sdělit věci, které ve skupině nikdy nezazní. Andrea souhlasně a důrazně pokyvuje hlavou a říká: *„To mám v hlavě, to je myšlenka, a to bych moc chtěla, ale nemyslím si aktuálně, že mi to teď moc jde. Teď když se narodila nejmladší dcera, tak nejstarší dcera to i teď víc vnímá, a dokonce mi to jednou večer i řekla, že si spolu hrozně málo hraje“* a dodává: *„Když se pak podaří, že prostřední syn má nějakou aktivitu jen s tátou a ta nejmladší spí, tak hrozně vnímám, jak mě ta nejstarší potřebuje a je za ten čas vděčná.“* Petra odpovídá podobně: *„Jako, asi by to chtělo být s každým zvlášť, že jo, a možná hlavně s tím prvorozeným synem, aby neměl pocit, že je na druhé koleji no..ale často to nejde. Víc se mi teda podaří, že dcera se mnou chce jet nakupovat nebo třeba na veterinu. A to si ten čas užíváme.“* Eva vzpomíná: *„S manželem jsme si hlavně v době, kdy se mladší dcera narodila, snažili, abych zejména já trávila společný čas jen se starší dcerou. Byly to chvíle pro ni důležité, ale bohužel jich nebylo mnoho. Většinou trávím čas s dětmi jen já a nedokáži se věnovat každé z dcer zvlášť. Vnímám to jako určitý deficit pro starší dceru.“* Pavel a Jana mají pouze jedno dítě, tudíž se jich tato otázka netýká.

b) Zájmová a pohybová činnost

Andrea sama vede organizaci BudeCirkus, která nabízí zájmovou pohybovou činnost pro děti předškolního věku a na otázku, zda je vhodné do kroužků zapisovat děti už v předškolním věku odpovídá: *„No určitě to není špatný, ale taky záleží na povaze toho dítěte. Některé děti to zvládají úplně v pohodě a někomu to prostě může dělat problém. Je třeba to dobře odhadnout.“* A také dodává: *„No a taky si myslím, že pokud je dítě na celý den ve školce, tak už bych ho nedávala na kroužek. Tím se pak právě strašně moc zkrátí ten společný čas, a navíc jsou už ty děti i dost unavené.“* Přemýšlí také nad situací své dcery (5 let): *„Určitě bych ji nechtěla dávat na kroužek, aniž bych věděla, kdo a jak to učí, v tom bych asi byla opatrná. Ona má tu jednu pohybovou aktivitu BudeCirkus a to jí stačí.“* Dále komentuje situaci koronavirové pandemie: *„Naše organizace samozřejmě byla bohužel zavřená, a to téměř rok. Naše děti ale měly stále dostatek pohybu, protože jsme prostě tak nastavení.“* Andrea se snaží všechny společné aktivity,

tedy i pohybové realizovat venku. „Býváme hodně na zahradě, ale často jsme také pryč s obytným autem. Jedeme kamkoliv zrovna chceme a v rámci toho třeba hodně rádi jezdíme na kole, jedeme vodu, nebo tam prostě jen tak jsme a hrajeme si s dětmi, prostě od všeho něco. K tomu jsou spojené výlety v přírodě.“ Pavel si naopak myslí, že: „Předškolní děti nejsou intelektuálně ani fyzicky připraveni na nějaký sport nebo cokoli jiného, aby z toho něco měli, museli by umět i číst a psát“ a považuje zájmové kroužky spíš jako úlevu pro rodiče. Taky si myslí, že školka je dobrý základ a: „Není potřeba je zatěžovat ještě odpoledne.“ Pohybové aktivity jsou ale především během koronavirové pandemie trochu upozaděny: „My si hodně často hrajeme se stavebnicemi a taky se dokážeme dlouhou dobu ponořit do hry s figurkami zvířat, které si všude nosí s sebou a staví různé ohrady, příbytky a pořád se u toho snaží zjistit co nejvíc informací o zvířatech“ a k tomu dodává: „Je pravda, že během pandemie syn dost přibral, ale je to pořád v pohodě, protože dohnal své vrstevníky, on se totiž narodil hodně brzo.“ Eva má na zájmové činnosti dětí předškolního věku vesměs pozitivní názor: „Ve zdravé míře myslím, že kroužky a kolektivní zájmové aktivity jsou nenahraditelná zkušenost pro děti. Jednak se tím utužují sociální kontakty dětí a jednak se prohlubuje jejich osobní sebevědomí a sebedůvěra a ostatní potřeby. Vnímali jsme u dětí v době epidemie, jak moc strádají a touží po tom se začlenit.“ Především starší dcera předškolního věku Evy byla vždy pohybově velmi aktivní, ale: „V době epidemie koronaviru nebylo možné dostatečné vybití dcerky kvůli intenzivnímu upoutání k domu, kde jsme se starali o naši starou babičku. Bohužel to bylo znát i na její váze.“ Eva, pokud to bylo trochu možné, se snažila kompenzovat pohybové nedostatky procházkami do přírody. Jana považuje zájmové činnosti v předškolním věku za zbytečné: „Adam nikam nechodí, ještě mu nebyly čtyři, ale určitě ho nikam dávat nebudu. Přijde mi lepší, když ten čas s ním strávím já než někdo cizí. Upřímně nechápu a u některých to vidím, proč mají i tři kroužky týdně.“ Jana považuje právě školku za místo, kde si dítě může vyzkoušet různé aktivity. Pohybové aktivity během pandemie koronaviru také považovala za snížené: „Na začátku pandemie jsme jen v bytě kopali do balónu, protože venku Adam s rouškou nevydržel...a bylo to teda o nervy.“ Potom se Jana rozhodla alespoň vyjít se synem do nejbližší přírody: „Naplánovali jsme výlety do okolí, kde už nemusela být rouška a našli jsme krásné místa v okolních lesích, kam bych jinak asi nikdy nešla.“ Jana tyto místa se synem občas navštěvuje i nadále. Petra považuje zájmové kroužky za dobré, ale nebyl dostatek financí,

aby je dětem s manželem zaplatili: „*Já jsem teda chtěla někam chodit, abychom se tady nenudili, ale bohužel.*“ Ale také zmiňuje školku jako dostatečné vybití pro děti: „*Když ale chodí do školky, a ještě k tomu do lesní, tak si vlastně říkám, že jim to stačí, protože jsou vždycky úplně hotoví. Ani by na kroužky neměli sílu.*“ Petra ale dodává, že když v době pandemie byly školky zavřené, pohybových aktivit ubylo: „*My se snažili chodit aspoň víc do té přírody na procházky a máme to tady už prozkoumané vrchem spodem, ale to děti pořád prostě nebaví. Potřebovali by aspoň další děti na zabavení na výletech.*“

c) Jak nám pandemie změnila společný čas

Andrea zmiňuje, že samozřejmě spolu trávili mnohem víc společného času: „*My jsme hodně zvyklí být spolu, takže když to teď bylo ještě intenzivnější, byla jsem spíš ráda a vlastně to bylo lepší než předtím, i proto, že se mi narodila nejmladší dcera.*“ Taky zmiňuje pomoc rodičů: „*Na dlouhou dobu se k nám nastěhovali rodiče, takže jsem měla pomoc i z této strany.*“ Nejvíce Andreu a její rodinu pandemie ovlivnila v pozitivním slova smyslu: „*Pro nás to ale vlastně mělo přínos v tom, že jsme najednou nikam nejezdili, zůstali jsme doma, udělali jsme tu spoustu práce a i děti se zdály být takové klidnější.*“ Petra také uvádí v souvislosti společného času pozitivní změny: „*Přítel byl častěji doma a bylo fajn, že byl s dětmi víc spolu... docela jim i začal číst pohádky, a to s různým zvukovým doprovodem, to jsem docela koukala, co v něm je.*“ Jinak se ale toho moc nezměnilo, protože ani předtím nikam moc nechodili. Eva komentuje především negativní vliv pandemie v tom, že došlo k zamezení veškerých sociálních kontaktů: „*Velký vliv měla starost o naši 91letou babičku a ze strachu z nakažení koronavirem jsme se několik měsíců téměř s nikým nepotkávali.*“ To samozřejmě přinášelo chvíle stresů a vyčerpání: „*Chvilé odpočinku úplně chyběly a způsobily tak velký nátlak a to rozhodně mělo i vliv na kvalitně strávený čas s dětmi, prostě na to nebyl čas ani energie.*“ Po postupném rozdělení péče o babičku ke konci největších omezení došlo naopak k pozitivní změně, kterou Eva komentuje následovně: „*Pozitivní zjištění spatřuji v tom, že jsme s manželem zjistili, že jsme schopni řešit i takovéto situace, které život přináší. Manžel naopak zjistil, jaké to je být téměř nepřetržitě s dětmi a já mohla vnímat, jak by některé situace řešil s dětmi on, třeba i jinak nebo naopak stejně. Řekla bych, že manžel se s dětmi více spojil a i holky se na něj více napojily.*“ Pavel patří mezi zástupce rodičů, kteří během koronavirové pandemie museli pracovat z domu a manželka chodila do

práce. Situaci Pavel popisuje jako náročnou: „Dost za mnou chodil a já mu vymýšlel nějaké aktivity, aby se nenudil, ale když mám pracovat, tak to moc nejde. No a díky tomu jsme mu taky mnohem víc povolili. Pořád tu běžel Mickeyho klubík, začal prostě mnohem víc koukat na televizi.“ Celkově byl ale Pavel se synem rád, že jsou spolu častěji. Pavel taky přidává informace od svých kolegů z práce, když se mohli vrátit do kanceláře: „To moji kolegové z práce, co mají děti ve školce, raději zůstávali v práci co nejdýl, aby nemuseli být s dětmi doma...tomu já tolik nerozumím.“

Jana komentuje vliv pandemie koronaviru na společný čas negativně: „Při první vlně jsem vůbec nechodila ven, protože i malé děti musely mít roušku a u nás pořád kroužili policajti. A Adam absolutně s rouškou nemohl fungovat. Takže byl problém s vybitím jeho energie.“ Velký problém také viděla v uzavření knihoven, na kterých byla dá se říci závislá a také v omezeném kontaktu s dětmi. Velký vliv také měla na setkávání se s biologickou rodinou Adama: „Adam se úplně přestal vídat se svou biologickou rodinou. Já ho mám v pěstounské péči že jo. Nepokračovali v tom ani když už se to mohlo, prostě už neměli zájem.“ Janě také přišlo hodně líto, že už dvoje narozeniny slavil sám bez kamarádů a širší rodiny s tím, že dárky dostával poštou: „Všichni mu posílali dárky poštou a on, když pak viděl nějaký balík, tak automaticky předpokládal, že je to nějaká nová hračka. A vůbec si nedokázal představit, od koho to je. Pro mě to úplně postrádá smysluplnost tohoto rituálu oslav“ a doufá, že si příště bude moct užít naplno, tak jak to má být a co to má přinášet.

8 DISKUZE

I v dnešní přetechizované a hektické době, kdy se rodiče často věnují pracovním kariérám a finančnímu zajištění rodin, by své stálé místo mělo mít pravidelné trávení společného času rodičů s dětmi. Toho času obvykle není mnoho, ale jistou změnu mohla přinést koronavirová pandemie, která již od března roku 2020 omezuje celý svět. Cílem práce bylo zmapovat způsob trávení společného času rodičů a dětí a také porovnat případné změny ve trávení společného času před a v době koronavirové pandemie.

Z výzkumu vyplývá, že většina rodičů v pracovním týdnu před koronavirovou pandemií trávila 2-3 hodiny denně a o víkendu více než 5 hodin denně. Podobný výzkum byl proveden např. v roce 2011 Národním Institutem Děti a Mládeže ČR, kde se uvádí, že 35 % matek věnuje ve všední dny více než 3 hodiny a 25 % otců méně než půl hodiny. O

víkendu se poměr času mezi matkami a otci razantně srovnal. V této bakalářské práci jsem rozlišovala rodiče na pracující, na rodičovské dovolené, nebo nezaměstnané, ale je zde analogie. Ve všední dny se dětem více než 5 hodin věnovaly především matky na RD, zatímco o víkendu se poměr vyrovnal. Poměrně překvapující byl fakt, že velká část dětí navštěvovala mateřskou školu i v nebezpečné době koronavirové pandemie na celý den, a to i v případě rodičů na rodičovské dovolené. V době koronavirové pandemie rodiče uváděli, že většina z nich (66,3 %) trávila s dětmi stejný čas jako před pandemií. 25,7 % rodičů trávilo s dětmi více času jak z důvodu zavřených školek, tak práce z domova. Mezi nejčastější společné aktivity před koronavirovou pandemií zařadili rodiče pobyt venku, což se potvrdilo také v realizovaných rozhovorech. Podobné výsledky prezentovala např. bakalářská práce Ireny Ješínové, kde uváděla 53 % rodičů, jejichž nejoblíbenější činností ideálního dne je pohybová činnost na čerstvém vzduchu. Následovaly společné hry, čtení knížek, kreativní činnosti atd. Např. bakalářská práce Marie Šnoblové (2014) uvádí mezi nejoblíbenějšími činnostmi umělecké činnosti, pohybové činnosti, hra, čtení knížek a povídání si s rodiči. To se shoduje s výsledky mého výzkumu. Hra je v předškolním věku velmi důležitá a je příjemné zjištění, že téměř 75 % rodičů se účastní námětových her s dětmi. V době koronavirové pandemie rodiče stále intenzivně preferovali pobyt venku, ale méně preferovali turistiku i sport. Naopak se zvýšil počet rodičů, kteří své děti mnohem častěji posazovali k TV či mobilnímu telefonu. Tato skutečnost také byla potvrzena v rozhovorech s rodiči, kteří uváděli, že pohybu opravdu často bylo méně a častěji nechávali své děti sledovat televizi z důvodu nedostatku času na děti. Z pohybových činností v době koronavirové pandemie rodiče nejvíce zmiňovali procházky v přírodě, dále venkovní sporty a pobyt na hřišti či zahradě. Rodiče dále uváděli, že tráví pohybovými činnostmi se svými dětmi každý den (45 %), nebo alespoň 3x týdně (43 %). Z těchto odpovědí vyplývá, že děti měly v době koronavirové pandemie dostatek pohybu, i když kvalitativně a také délkou aktivit se v rodinách jistě bude lišit.

V době koronavirové pandemie ve většině případů rodiče trávili se svými dětmi stejné množství společného času, zanedbatelné množství rodičů méně času, ale 25 % rodičů uvedlo, že trávili s dětmi času více. Z rozhovorů vyplývá, že díky většímu množství společného času se rodiče, převážně otcové, více napojili na své děti a zkvalitnili tak společné vztahy. Na druhé straně ale byli rodiče, které náhlá změna situace zcela

vyčerpávala, zvláště pokud měli doma další, školou povinné děti. V době pandemie se mnohem častěji stávalo, že rodiče usazovali své děti před televize, když potřebovali čas na plnění jiných potřebných věcí, nebo jim docházela inspirace, jak děti zabavit jinak. Ze získaných odpovědí vyplývá, že většina školek (44 %) neposílala žádnou inspiraci a zbývajících školky občas poslali básničky, písničky, nebo pracovní listy. To se ovšem neshoduje s výsledky výzkumu České školní inspekce (2020), kde se uvádí, že 83 % uzavřených mateřských škol zajišťovalo předškolní vzdělávání v podobě pravidelné nabídky vzdělávacích aktivit, kterou školy zveřejňovaly, či přímo zasílali rodičům dětí (Koželuhová & Koželuh 2020). Někteří rodiče se začali více zajímat o aktivity s dětmi a nejčastěji se inspirovali sami u známých, na sociálních sítích, z dětských časopisů nebo přímo na webových stránkách. Majerčíková a kolegové (2020) ve své práci uvádí, že během pandemie mezi školkou a rodiči dětí často vznikaly fungující partnerství, zatímco v případech, kdy zájem nikdy nebyl, se ještě více tato propast prohloubila. Rodiče také uváděli, že díky uzavření všech veřejných míst začali s dětmi mnohem častěji chodit do přírody, především ve svém okolí. Téměř všichni se shodli na tom, že je to pro ně příjemná zkušenost, ve které budou nadále pokračovat. Jako nejzásadnější problém rodiče vnímali přerušení sociálních kontaktů s kamarády, které jsou pro předškolní dítě zásadní. Děti jsou frustrované, některé špatně mluví, ztrácí pojem o rituálech, jako například slavení narozenin, zmiňuje maminka Jana v rozhovoru. Dále také rodinám velmi chyběly zájmové kroužky, mezi nimi především společné plavání s dětmi. Děti jsou velmi často přetěžovány zájmovými činnostmi už v předškolním věku a v tomto případě mohlo dojít k pozitivnímu vlivu pandemie na míru přetěžování dětí. V některých rodinách měla pandemie pozitivní význam v tom, že se konečně zastavili, dokázali se na sebe napojit, především na děti. A také velmi často rodiče zmiňovali, že i sourozenci (především předškolní děti a jejich mladší sourozenci) mají krásný vztah díky možnosti být více spolu.

Můžeme změřit čas s dětmi, ale jeho kvalita se posuzuje obtížněji. Z rozhovorů s rodiči vyplynulo, že všichni maximálně vyzdvihují důležitost kvalitně stráveného společného času. Dále také vyplynulo, že základní podstata kvalitního společného času je pro všechny stejná a to: být spolu a nejen vedle sebe, aktivní napojení jeden na druhého, hlavně bez mobilu, vnímat se. Dále rodiče zmiňovali: „Přináší to něco pro oba dva; učíme

děti a oni zase nás; přináší to dětem radost a v budoucnu si vzpomenou, co jsme spolu dělali; děti by si měly aktivity vybírat podle sebe.“ Rodiče, kteří mají více dětí odpovídali, že by velmi rádi trávili čas s každým dítětem zvlášť, ale často je to velmi obtížné. Tento čas je velmi důležitý, protože upevňuje vzájemný vztah, buduje sebeúctu a občas může být i jediným časem, jak své dítě poznat doopravdy. Vzájemné vztahy upevňují a společný čas zkvalitňují například společné rituály. Mezi nejčastějšími rituály rodiče zmiňovali oslavy narozenin a svátků, čtení pohádek před spaním, společné stolování nebo např. tvorba a tradiční výzdoba a pravidelné setkávání s širší rodinou. Oslavy narozenin a svátků jako nejčastější rodinný rituál byly zmiňovány také např. v bakalářské práci Jarmily Jiříčkové (2009).

Výzkum v žádném případě nemůže být zobecněn na celou populaci rodičů a jejich dětí z důvodu nízkého počtu respondentů. Jedná se o charakterizaci situace skupiny lidí, kteří jsou součástí většího celku.

9 ZÁVĚR

Bakalářská práce je zaměřena na společný čas rodičů s předškolními dětmi. Cílem bylo zjistit jak množství, tak kvalitu společného času rodičů s dětmi. Kvůli nepředvídanému příchodu koronavirové pandemie v době výzkumu bakalářské práce, byla zpracována také část zahrnující srovnání situace před a během pandemie.

Předškolní dítě obvykle tráví svůj volný čas především v rodině, tudíž se teoretická část bakalářské práce věnuje právě typům a struktuře rodiny, jejím funkcím, způsobům výchovy a také charakteristikám současné rodiny. Další kapitola se věnuje charakteristikám předškolního dítěte se všemi jeho vývojovými specifiky. Třetí a poslední kapitola popisuje charakteristiku společného času rodičů a dětí, jejich společnou komunikaci a také jsou zmíněny možnosti, kterými mohou vyplnit společný čas. Praktická část byla zaměřena na smíšený výzkum. Kvantitativní metoda dotazníkového šetření byla zvolena k získání většího množství dat o množství i způsobu trávení společného času rodičů a dětí. Kvalitativní metoda výzkumného šetření formou polostrukturovaných rozhovorů byla zvolena k získání dat dokreslujících celou situaci.

Stanovené cíle bakalářské práce byly naplněny a také se potvrdily předpoklady vymezené na začátku bakalářské práce.

Rodiče se svými dětmi trávili během pracovního týdne méně času (2-3 hodiny denně) než o víkendu (více než 5 hodin). Přitom rodiče na rodičovské dovolené trávili s dětmi více času ve srovnání s rodiči zaměstnanými. Během koronavirové pandemie věnovala většina rodičů dětem stejné množství času (67 %), menší skupina více času (26 %) a zanedbatelné množství rodičů méně času (7 %). Typy společných činností rodičů a dětí před koronavirovou pandemií a během ní byly téměř totožné a dominoval pobyt venku, společné hry, čtení knížek a kreativní činnosti. Patrný byl nárůst sledování televize či dalších médií (ze 30 % na 50 %) a zároveň kleslo procento aktivit jako je sport a turistika (shodně o 14 %). Nicméně, frekvence společných pohybových aktivit během týdne v době pandemie nikterak neklesla (až 87 % rodičů uvedlo, že se aktivně hýbou každý den, nebo alespoň 3x týdně). Zdá se tedy, že pohybová aktivita se pouze posunula ve prospěch procházek a výletů do přírody. Otázkou ale je, nakolik je tato pohybová aktivita dlouhá a intenzivní. Přerušení sociálních kontaktů dětí považovali rodiče za největší změnu a také problém v době pandemie. Mělo to velký negativní dopad na jejich psychický i fyzický vývoj, který je v předškolním věku intenzivní. Náhle vzniklý prostor bez kamarádů museli vyplnit rodiče, ideálně co nejkvalitněji. Představy rodičů o kvalitě společného času s dětmi jsou různé, ale jádro věci je stejné, a to být spolu a nejen vedle sebe, vzájemně se vnímat a naplňovat potřeby dětí a rodičů.

Dotazníkové šetření v praktické části bakalářské práce probíhalo v únoru 2021, tedy v období pandemie, kdy bylo rozhodnutí o uzavření či ponechání běžného provozu s nutnými epidemiologickými opatřeními zcela v kompetenci MŠ. Předpokládám, že pokud by výzkum proběhl např. na konci března, kdy byly všechny MŠ z důvodu vládních zařízení na dlouhou dobu uzavřeny, získala bych zcela jiný obraz situace. Ale i přesto si myslím, že bakalářská práce přináší nové informace o způsobu trávení společného času rodičů s dětmi, které v případě dalších epidemiologických vln či jiných krizových situací mohou posloužit k sestavení podpůrného programu pro rodiče dětí předškolního věku. Mohlo by se jednat např. o mediální podporu aktivit pro předškolní děti, neboť nárůstu množství času dětí před televizí v tomto náročném období se zřejmě nelze vyhnout. Příhodná by byla také lepší informovanost rodičů o nezbytnosti vhodných pohybových aktivit pro děti předškolního věku, ideálně ve spolupráci s MŠ, soukromými i neziskovými organizacemi, zaměřenými na aktivity předškolních dětí.

LITERATURA

- Berdychová, J. (1984) *Mámo, táto, cvičte se mnou*. Olympia.
- Campbell, R. (1996) *Potřebuji Tvou lásku*. Návrat domů.
- Čáp, J. (1996) *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. ISV.
- Čáp, J., & Mareš, J. (2007) *Psychologie pro učitele*. Portál.
- de Singly, F. (1999) *Sociologie současné rodiny*. Portál.
- Dunovský, J. (1999) *Sociální pediatrie: vybrané kapitoly*. Grada.
- Dvořáková, H. (2009) *Sportujeme s nejmenšími dětmi*. Olympia.
- Gavora, P., Jůva, V., & Hlavatá, V. (2010) *Úvod do pedagogického výzkumu*. Paido.
- Gillernová, I. (2009) Společné činnosti rodičů a dětí a styly rodičovské výchovy. *Česko-slovenská psychologie: časopis pro psychologickou teorii a praxi*, 53, 336-348.
- Gillernová, I., Kebza, V., & Rymeš, M. (2011) *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Grada.
- Hájek, B., Hofbauer, B., & Pávková, J. (2008) *Pedagogické ovlivňování volného času, současné trendy*. Portál.
- Hanšpachová, J. (2010) *Hry pro maminky s dětmi*. Portál.
- Hartl, P., & Hartlová, H. (2015) *Psychologický slovník*. Portál.
- Helus, Z. (2007) *Sociální psychologie pro pedagogy*. Grada.
- Helus, Z. (2011) *Úvod do psychologie*. Grada.
- Hofbauer, B. (2004) *Děti, mládež a volný čas*. Portál.
- Ješinová, I. (2015) *Společné činnosti rodičů a předškolního dítěte posilující jejich vztah*. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.
- Jiříčková, J. (2009) *Rituály jako součást psychické podpory v rodině*. Bakalářská práce, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií, Institut mezioborových studií.
- Kodejška, M. (2002) *Integrativní hudební výchova dítěte předškolního věku*. Pedagogická fakulta UK.

- Kolláriková, Z., & PUPALA, B. (2001) *Předškolní a primární pedagogika*. Portál.
- Koželuhová, E., & Koželuh, O. (2020) Povinné předškolní vzdělávání skutečnou součástí školského systému nebo formalitou? *Pedagogická orientace*, 30, 242-248. <https://doi.org/10.5718/PedOr2020-2-242>.
- Kraus, B., Poláčková, V. & kol. (2001) *Člověk – prostředí – výchova*. Paido.
- Kraus, B. (2008). *Základy sociální pedagogiky*. Portál.
- Kraus, B. (2014) *Společnost, rodina a sociální deviace*. Gaudeamus.
- Kraus, B. (2014) *Základy sociální pedagogiky*. Portál.
- Langmeier, J. & Krejčířová, D. (2006) *Vývojová psychologie*. Grada.
- Linhart, J., Petrusek, M., Vodáková, A., & Maříková, Hana. (1996). *Velký sociologický slovník*. Karolinum.
- Majerčíková, J., Horníčková, B., & Lorencová, S. (2020) Mateřská škola jako „zabalená krabička“: Sonda do předškolního vzdělávání v čase první vlny pandemie covid-19. *Pedagogická orientace* 30, 231 – 241. <https://doi.org/10.5817/PedOr2020-2-231>.
- Matějček, Z., & Rytina, V. (1989) *Rodiče a děti*. Avicenum.
- Matějček, Z. (1994). *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. SPN.
- Matějček, Z. (1994) *Co děti nejvíc potřebují, eseje z dětské psychologie*. Portál.
- Matějček, Z. (2005) *Prvních 6 let ve vývoji a výchově dítěte: normy vývoje a vývojové milníky z pohledu psychologa: základní duševní potřeby dítěte: dítě a lidský svět*. Grada.
- Masáková, V. (2011) *Psychologický pohled na vývoj rodiny a potřeby dětí*, In *Rodiče, děti a jejich problémy* (s. 25–33). Sdružení Linka bezpečí.
- Matoušek, O. (2003) *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Sociologické nakladatelství.
- Matoušek, O. (2008) *Metody a řízení sociální práce*. Portál.
- Matoušek, O., & Pazlarová, H. (2010) *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. Portál.
- Možný, I. (2006) *Rodina a společnost*. SLON.
- Opravilová, E. (1984) *Kniha jako prostředek výchovy*. Univerzita Karlova.

- Opravilová, E. (2002) *Předškolní pedagogika I, smysl a proměny dětství*. Technická univerzita v Liberci.
- Pávková, J. (2008) *Pedagogika volného času*. Portál.
- Pelikán, J. (1995) *Výchova jako teoretický problém*. Amosium servis.
- Pelikán, J. (2007) *Hledání těžiště výchovy*. Karolinum.
- Piaget, J. (1966) *Psychologie intelligence*. SPN.
- Piaget, J., & Inhelder, B. (2010) *Psychologie dítěte*. Portál.
- Prekopová, J., & Schweizer, Ch. (2003) *Děti jsou hosté, kteří hledají cestu*. Portál.
- Rheinwaldová, E. (2005). *Jak vychovat šťastné dítě*. MOTTO.
- Říčan, P. (2004) *Cesta životem*, Portál.
- Schaefer, E. S. (1959). A circumplex model for maternal behavior. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59, 226–235.
- Sobotková, I. (2001) *Psychologie rodiny*. Portál.
- Strauss, A. L., Corbin, J. (1999) *Základy kvalitativního výzkumu, postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Sdružení Podané ruce.
- Svobodová, E. (2010) *Vzdělávání v mateřské škole, školní a třídní vzdělávací program*. Portál.
- Šedřová, K. (2007) *Děti a rodiče před televizí*. Paido.
- Šimíčková-Čížková, J. (2010) *Vývojová psychologie*. Univerzita Palackého v Olomouci.
- Šnoblová, M. (2014). *Společné činnosti rodičů a předškolního dítěte upevňující jejich vzájemný vztah*. Bakalářská práce, Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta.
- Šulová, L. (2004) *Raný psychický vývoj dítěte*. Karolinum.
- Šulová, L. (2010) *Repetitorium vybraných poznatků vývojové psychologie*. In I. Gillernová & V. Mertin (Eds.). *Psychologie pro učitelky mateřské školy* (s. 13-22). Portál.
- Šulová, L. (2011) *Současná česká rodina*, In I. Gillernová et al., *Psychologické aspekty změn v české společnosti*. Portál.

Toffler, A. (1992) *Šok z budoucnosti*. Práce.

Vágnerová, M. (2005) *Vývojová psychologie*. Karolinum.

Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie*. Karolinum.

Vančurová, E. (1960) *Psychologie předškolního dítěte a jeho rodinná výchova*. Státní zdravotnické nakladatelství.

Internetové zdroje:

<http://www.azrodina.cz/1885-vzajemna-komunikace-rodic-dite>

http://www.evalabusova.cz/clanky/kolik_casu.php

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA 1: Vzor dotazníku

PŘÍLOHA 2: Polostrukturovaný rozhovor s Janou

PŘÍLOHA 3: Pohybová činnost rodičů s dětmi - SpoluCirkus

PŘÍLOHA 1: Dotazník pro rodiče předškolních dětí

1. *Jaké je Vaše pohlaví?* a) žena b) muž
2. *V současné době:*
  - a) Pracuji b) Nepracuji c) Jsem na rodičovské dovolené
3. *Kolik dětí celkově žije ve vaší rodině?*
1, 2, 3, 4, 5, 6
4. *Kolik let je vašemu předškolnímu dítěti/dětem?*
  - a) 3-4 roky b) 4-5 let c) 5-6 let d) 6-7 let
5. *Jaké je vaše nejvyšší dosažené vzdělání?*
  - a) základní b) středoškolské c) vysokoškolské
6. *Navštěvuje vaše dítě v současnosti mateřskou školu?*
  - a) ne b) ano, ale pouze dopoledne c) ano, na celý den
7. *Kolik společného času s Vaším předškolním dítětem/děťmi jste obvykle trávili denně během pracovního týdne v době před koronavirovou pandemií? (jakékoliv činnosti, kdy jste aktivně byli se svými dětmi, nejen vedle nich)*
  - a) 0-1 hodina b) 1-2 hodiny c) 2-3 hodiny d) 3-4 hodiny e) 4-5 hodin f) 5 a více
8. *Kolik společného času s Vaším předškolním dítětem/děťmi jste obvykle trávili denně během víkendu před koronavirovou pandemií? (jakékoliv činnosti, kdy jste aktivně byli se svými dětmi, nejen vedle nich)*
  - a) 0-1 hodina b) 1-2 hodiny c) 2-3 hodiny d) 3-4 hodiny e) 4-5 hodin f) 5 a více
9. *Jakými činnostmi jste nejčastěji trávili Váš společný čas s předškolním dítětem/děťmi v době před koronavirovou pandemií? (zaškrtněte maximálně 7 nejčastějších činností)*
  - a) pobyt venku (zahrada, hřiště) b) nákupy v obchodních centrech c) sledování televize d) společné rozhovory e) čtení knížek f) kreativní činnosti (malování, vyrábění, kutilství..) g) společné hry (stolní, námětové, hraní s hračkami) h) návštěva kina, divadla i) sportování j) společné vaření k) hra na hudební nástroj l) turistika m) jiné

10. *V době koronavirové pandemie trávíte s Vaším předškolním dítětem/děťmi*
- a) Méně času než před ní b) stejně času než před ní c) více času než přední
11. *Jaké jsou bariéry, které Vám brání trávit s Vaším předškolním dítětem/děťmi více času? (zaškrtněte maximálně 3 nejvýznamnější)*
- a) pracovní vytížení b) finance c) neochota dětí d) vlastní koníčky e) potřebuji čas sám/sama na sebe f) žádné bariéry g) jiné
12. *Jakými činnostmi nejčastěji trávíte společný čas s Vaším předškolním dítětem/děťmi v době koronavirové pandemie? (Zaškrtněte maximálně 7 nejčastějších činností)*
- a) pobyt venku (zahrada, hřiště) b) nákupy v obchodních centrech c) sledování televize d) společné rozhovory e) čtení knížek f) kreativní činnosti (malování, vyrábění, kutilství..) g) společné hry (stolní, námětové, hraní s hračkami) h) návštěva kina, divadla i) sportování j) společné vaření k) hra na hudební nástroj l) turistika m) jiné
13. *Máte vytvořené a udržujete s Vaším předškolním dítětem/děťmi nějaké společné rituály? (každodenní, každoroční, tradiční nebo originální; více možností)*
- a) čtení nebo vyprávění pohádek před spaním b) společné stolování c) štedrovečerní výlet d) společné chvíle s hudebním nástrojem e) společná výroba a instalace výzdoby (Vánoce, Velikonoce, jaro, léto, podzim, zima atd...) f) pravidelná setkání s širší rodinou g) vítání či loučení s dětmi h) masáže i) Oslava narozenin/svátku j) jiné
14. *Účastníte se ve volném čase aktivně námětových her Vašeho předškolního dítěte/děti? (na obchod, na zloděje a policajty, na Červenou Karkulku atd...)*
- a) nikdy b) většinou ano c) vždy
15. *Jaké inspirační materiály a podněty ke trávení společného času s Vaším dítětem/děťmi doma Vám poskytuje mateřská škola v době koronavirové pandemie? (více možností)*
- a) dítě/děti mateřskou školu nenavštěvuje b) neposkytuje nic c) pracovní listy d) návrh tvořivých činností e) videonahrávky f) básničky, písničky g) jiné

16. *Kde Vy sám/sama hledáte další inspiraci k tomu, jak trávit společný čas? (více možností) Pokud v následujících odpovědích vyberete webové stránky, sociální sítě, časopisy či televizní pořady, mohl/a byste prosím vypsát pod možnost "Jiné" jaké?*
- a) inspiraci nikde nehledám b) na webových stránkách c) na sociálních sítích d) z dětských časopisů e) z televize f) z doporučení ostatních g) mám své vlastní nápady h) jiné
17. *Způsob trávení společného času s Vaším předškolním dítětem/děťmi se v současnosti změnil ve prospěch (zaškrtněte 2 nejčastější aktivity)*
- a) pohybových aktivit b) vzdělávacích aktivit c) tvořivých aktivit d) televizních aktivit e) nezměnil se f) jiné
18. *Jaké pohybové aktivity s Vaším předškolním dítětem/děťmi v současnosti provozujete? (více možností)*
- a) Žádné b) procházky v přírodě c) venkovní sporty (kolo, sáňky, lyže..) d) domácí cvičení (jóga, tanečky, opičí dráhy atd...) e) pobyt na hřišti, zahradě f) jiné
19. *Jak často se s Vaším předškolním dítětem/děťmi v současnosti věnujete pohybovým aktivitám?*
- a) nikdy b) alespoň 1x v týdnu c) alespoň 3x v týdnu d) každý den
20. *Kolik hodin denně v současnosti tráví Vaše předškolní dítě/děti u televize, počítače, telefonu či tabletu?*
- a) 0-0,5 hodiny b) 0,5-1 hodina c) 1-2 hodiny d) 2-3 hodiny e) 3-4 hodiny f) 4 a více hodin
21. *Jakým způsobem (pozitivním i negativním) Vám koronavirová pandemie změnila návyky, rituály v rodině? V jaké jiné oblasti života rodiny s předškolním dítětem vnímáte nejzásadnější změny?*

PŘÍLOHA 2: Polostrukturovaný rozhovor s Janou

„Považujete za důležité trávit čas se svými dětmi? Má to pro vás nějaký přínos?“

„Určitě to považuji za důležité a vlastně kvůli tomu zůstávám na mateřské co nejdéle to jde. Je to pro mě i hodně naplňující oproti práci, co jsem dělala předtím. Pro mě a doufám že teda i pro syna to má velký přínos. Já dělám konečně něco smysluplného a vlastně si tím i plním svoje sny. To, co jsem vždycky chtěla dělat s tím dítětem, tak konečně můžu uskutečnit a to, co jsem já jako malá dělávala, tak si to můžu znovu prožívat se synem“.

„Co si představujete pod pojmem „kvalitně strávený společný čas“?“

„To je pro mě znovu ta smysluplnost, že když teda spolu něco děláme, tak to něco přináší pro oba dva, že to není třeba jen něco, na co se jen díváme, ale že do toho trochu zapojuju i pedagogiku – to je něco, čím jsem trochu potrefená, protože jsem vystudovala i pajdák. Všimla jsem si, že každá hra, kterou vymyslíme má nějaký podtext, prostě, že je tam nějaká didaktika. Mám takový dobrý pocit, když ta hra má ještě trochu vyšší level a nejraději mám takové hry, kdy si syn vymyslí něco sám od sebe, že zjistí jak něco funguje a používá to dál. Takže třeba hra na klavír. Sám od sebe si ho otevře, máme natrénované jak zpívá ptáček, jak medvěd, do toho si ještě i vezme bubínek a vyťukává rytmus, zpíváme písničky. Nebo on teda nemluví, takže já zpívám a on se do toho přidává s nějakým nástrojem nebo vyťukává rytmus a to mu docela jde. Prostě jsme spolu aktivně.“

„Jakými činnostmi nejraději trávíte společný čas s dětmi? Myslíte si, že posilují váš společný vztah a proč?“

„Úplně nejraději máme čtení knížek. To je i takové intimní, ležíme spolu v posteli, je to taková chvilka, kdy Adam není hyperaktivní, ale opravdu leží a povídáme si. On má nejraději takové ty velké knížky s obrázkem přes celou plochu a hledáme v tom všechno možné. Vymýšlíme si i vlastní příběhy, tohle má raději, než když mu čtu nějaký text. On do toho totiž vždycky tou svou pantomimou něco vykládá a ukazuje a já to převyprávím vlastními slovy. Aspoň trénujeme jeho představivost, protože on opravdu řekne

jen pár slov. To jsou takové naše hezké chvíle. I to mám teda spojené s tím, že tohle byly nejhezčí chvíle mého dětství, kdy se mi naši v tomto věnovali a i jsme zpívali písničky. A já ty samé písničky teda teď zpívám s Adamem. Před spaním taky ještě opět pantomimou probereme co se všechno ten den stalo. A všechno se teda točí kolem vláček, máme doma milion vláček a kolejí a pořád jen stavíme. Chodíme se dívat na vlaky na nádraží. Jinak v týdnu je pro mě všechno takové intenzivnější a o víkendu mám větší klídek, protože se o něj hodně stará babička. Ale my teda ještě hodně často jezdíme na chatu, kde má velkou zahradu, takže všechno je to pro mě mnohem jednodušší. Pořádně se vyběhá a nemusím ho zabavovat v bytě“.

„Spolurozhoduje dítě o tom, co se bude dělat?“

„Vždycky se ho ptám co chce dělat a to taky většinou děláme. Ale musí to být tak, že si vyndá jen jednu hračku a zbytek je uklizený. Protože pak je akorát ve velkém chaosu a neumí si hrát.“

„Má Adam sourozence?“

„Ne, nemá, ale chystám se požádat o druhé dítě do pěstounství.“

„Když jste spolu, věnuješ se mu hodně? Ve smyslu, jestli jste na sebe nějak napojení“

„No jako snažím se, já toho teda za ten den nakecám fakt hodně, protože se vlastními slovy pořád snažím opakovat to, co se mi pravděpodobně snaží říct tou pantomimou. Rozvíjím ho hodně si myslím. Snažím se, aby se on snažil používat slova.“

„Změnila pandemie přístup ke trávení společného volného času?“

„No tak já si třeba vzpomínám, že při první vlně jsem vůbec nechodila ven, protože i malé děti museli mít roušku a u nás pořád kroužili policajti. A Adam absolutně s rouškou nemohl fungovat. Takže jsme čas trávili v bytě a na balkóně a to bylo fakt šílené, protože jsme se pořád nějak museli snažit vybit tu jeho energii. Co nás teda taky ovlivnilo bylo to, že zavřeli knihovny a taky se nám zrušil bazén, který Adamovi hodně chyběl. A taky jsme se vůbec ze začátku nevidali s kamarády, protože když jsme se ko-

nečně rozhodli ven prostě jít, tak tam nikdo nebyl. A taky jsme se hrozně dlouho neviděli s rodinou, protože jsou všude možně po republice. Říkala jsem si, že z něj musí být totální asociál. A když už se to teda potom nějak uvolnilo a lidi tam byli, tak někteří rodiče pořád řešili, aby ty děti na sebe vůbec nesahaly a nepřibližovaly se k sobě.....no jak jim tohle chceš vysvětlit. A další věc, která se u nás hodně změnila je to, že se Adam úplně přestal vídat se svou biologickou rodinou. Já ho mám v pěstounské péči že jo. Nepokračovali v tom ani když už se to mohlo, prostě už neměli zájem. A co mi bylo fakt líto je to, že druhé a třetí narozeniny slavil bez rodiny a kamarádů, teda kromě mě a mojí mámy. Všichni mu posílali dárky poštou a on, když pak viděl nějaký balík, tak automaticky předpokládal, že je to nějaká nová hračka k narozeninám. A vůbec si nedokázal představit, od koho to je. Doufám, že si to vynahradíme až mu budou čtyři.“

„Myslíte si, že je vhodné zapisovat do zájmových kroužků už předškolní děti? Navštěvují (navštěvovali před pandemií) vaše děti nějaké?“

„Adam teď určitě nic nenavštěvuje, ještě mu ani nebyly čtyři. A myslím si, že to ani nemá moc smysl ho někam cpát. Třeba dneska mi mamka vykládala, že pokud mají děti talent, tak i tak to stačí až tak od první třídy, že to nemá smysl předtím. Mně tak přijde, že je lepší, když jsem s tím dítětem sama. Je to určitě lepší, než ho dávat někomu jinému. A na vyzkoušení všeho možného mu stačí školka si myslím. Nechápu, když takhle malé děti mají třeba tři kroužky a některé je fakt mají.“

„Z dotazníku vyplynulo, že hodně lidí začalo mnohem víc chodit na procházky do přírody, jak to bylo s vámi?“

„No, jak byl omezený prostor, nikam jsme nemohli jet dál, tak se nám smršklý výlety jen někde do okolí a abychom nemuseli mít roušku, šli jsme do okolních lesů. A to bylo super, našli jsme dost pěkných míst, kam bych jinak asi nikdy nešla. Byli jsme nadšení a chodíváme tam vlastně i teď.“

„Dobře, děkuji moc za Tvé odpovědi“

„Není zač, ráda.“

PŘÍLOHA 3: Pohybová činnost rodičů a dětí - cvičení SpoluCirkus, neboli rodinný cirkus (family circus)

Součástí bakalářské práce měly být zmíněny některé netradiční činnosti, kterými mohou rodiče trávit čas se svými dětmi. Jelikož během koronavirové pandemie spousta rodičů hledala možnosti, jak vyplnit společný čas se svými dětmi a také spousta dětí měla méně pohybu, rozhodla jsem se prezentovat tuhle velmi oblíbenou pohybovou činnost. Jde o společné cvičení (spíše hraní) rodičů a dětí s prvky cirkusové pedagogiky, tzv. SpoluCirkus. Rodiče a děti si tuhle společnou zábavu mohou dopřát například v organizaci BudeCirkus v Českých Budějovicích, v Brně nebo v Praze v organizaci Cirqueon.

Celé cvičení je postavené na technice Cirkomotorik Riky Taeymans, zakladatelky a ředitelky belgického Cirkusu in Beweging a obecně uznávané evropské guru rodinného cirkusu. Cvičí a hraje si vždy „Velký“ a „Malý“, takže obvykle rodič a jeho nejméně čtyřleté dítě. Ale i takoví hrají a zdatní prarodiče, teta, strejda, starší brácha nebo sestra, budou skvělí partáči. Tento poměr jeden na jednoho je obzvláštní a každý z dvojice se může o druhém hodně naučit. Především, to velmi posílí vzájemný vztah. Na kurzech se sejde obvykle alespoň 10 takových dvojic, a to je teprve cirkus.

Pohybový program je založen na metodě Veroniky Sherborn, která si za desítky let své praxe s dětmi (i se speciálními potřebami) všimla dvou základních potřeb, které je během cvičení třeba naplnit. Jedná se o potřebu:

- Poznat své vlastní tělo a být s ním ztotožněn
- Získat schopnost navazovat kontakty s jinými osobami ve svém prostředí

Při pohybových aktivitách se vychází z pěti základních aspektů a to: pocit bezpečí, pocit svobody, pozitivní zpětná vazba, dobrovolná účast a srozumitelnost aktivity (proč děláme právě toto). Jde tedy o souhrn psychomotorických pohybových aktivit, které vedou k poznání vlastního těla a jeho pohybu a současně učí děti a další zúčastněné osoby navazovat pozitivní vztahy.

Velkou výhodou je, že ke cvičení nepotřebujete žádný speciální materiál ani hudbu, pouze prostor na příjemné podlaze nebo venku na měkké trávě, občas žíněnky, pohodlný cvičební oděv a především dobrou náladu a chuť si hrát. Důležité je také zmínit, že během

cvičení jsou rodiče bez telefonů a povinností míchat vařechou, plnit pračku či se věnovat sourozencům. Jsou tu pro sebe jenom **oni dva, aktivně, tady a teď, spolu**.

Na začátku pohybového programu se snažíme dvojice zahřát nejrůznějšími hrami, většinou takovými, kde se běhá, honí, chytá, utíká atd. Zhruba po deseti minutách se rodiče posadí do kruhu, nohama směrem dovnitř a vytvoří jakýsi „domeček“ pro dítě (viz fotografie 1). Domeček je pro dítě bezpečné místo a může si zde chvíli odpočinout. Přitom rodiče sedí v kruhu, tudíž na sebe všichni dobře vidí. Je to dobrá formace i z toho důvodu, že všechny děti jsou přítomné, v tichosti a koncentrované a očekávají, co se bude dít uprostřed kroužku. Začíná partnerské cvičení, které je velmi přirozené, jednoduché a netechnické. Všichni se mohou cítit uvolněně, protože nikdo nemusí řešit, jestli cvičení zvládne nebo ne. Každý to zvládne. Navíc si dvojice užívají vzájemné blízkosti. Během společného cirkusení se také učí důvěřovat si, překonávat strach, spolupracovat.

Partnerské cvičení slouží k uvědomování si těla.

a) *Uvědomování si středu těla*: např.

- Rodič společně s dítětem v náruči dělá kolíbkou.
- Dítě udělá kuličku (sněhovou kouli, ježka) a buď se snaží kutálet samo, nebo jej kutálí rodič.
- Špagety – dítě leží na zádech, co nejvíc se zpevní a rodič jej zvedne za paty nahoru, jako tvrdou, syrovou špagetu. Potom se špagety uvaří a dítě musí uvolnit všechny svaly v těle. Chytáme je a pouštíme postupně za ruce, za nohy
- Dítě leze na „strom“ z rodičů (viz fotografie 2)

b) *Uvědomování si pevnosti těla*: např.

- Dítě se schoulí a udělá kámen, rodič ho přenese.
- Musí vytvořit pevný most, po kterém přejíždí a přechází všechno možné (hračky).
- Zahraje si na tvrdohlavého oslíka, který se nechce hnout z místa. Rodič se ho snaží odtlačit a dítě drží.

c) *Uvědomování si pružnosti těla*: např.

- Dítě s rodičem leze jako had různým terénem.

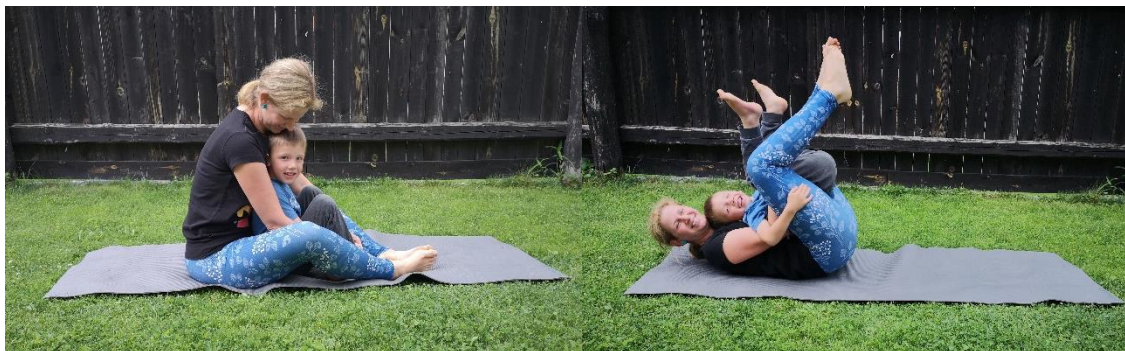
- Dítě leží na zádech koně (rodiče) různými způsoby
- Proměna na krokodýla, tygra, kočku...

Vztah mezi dětmi a rodiči se upevní např. pomocí cvičení s podtextem opečování druhého (malování prstem na záda, houpání na svém těle v různých pozicích, masáže). Vhodné je také zařazovat „bojové“ pohybové aktivity, kdy dochází např. k přetlačování zády k sobě (viz fotografie 3). Společné cvičení, kde rodič a dítě něco sdílí, je také velmi posilující (společné balancování, dítě stojí na nohou dospělého a pohybují se spolu, stavění pyramid z těl – dospělí dole, děti nahoře)

Velmi důležité je během společného cvičení dítě (ale i dospělého) neustále povzbuzovat a chválit (úplně stačí popisem co právě dítě dělá – „wow, Ty máš tak silné ruce, když tak krásně letíš atd.). Hodně se dbá také na to, že pokud dítě chce nějakým způsobem cvičení obměnit, necháme ho (trénujeme tím jeho kreativitu). Veškeré cvičení a hraní si bývá často založeno na nějakém příběhu, což děti velmi baví. Všichni jsou součástí příběhu a aktivně ho prožívají.

Existuje nespočet pohybových aktivit, pozic a společných formací rodičů a dětí k posílení těla i ducha a můžeme postupovat od těch nejjednodušších až po náročnější. Všechny získané schopnosti během tohoto základního cvičení se potom dají uplatnit v samotné akrobacii rodič a dítě. Jakmile si děti věří a cítí se bezpečně, dokážou toho opravdu hodně. Jedná se např. o salta na nohou rodiče, stání na ramenou rodiče, letadlo, velmi oblíbené jsou nejrůznější hry s koněm a akrobacie na něm. Děti mají hodně rády také běžící pás (viz fotografie níže). U některých aktivit je samozřejmá pomoc druhých. Při všech aktivitách se samozřejmě dbá na bezpečnost všech zúčastněných, ale to především u náročnější akrobacie. Základní hraní zvládne každý bez jakékoliv pomoci a může si podobným způsobem hrát i doma. Níže uvádím ukázky některých cviků na fotografiích.

Fotografie:

Domeček

Kolíbka

Kotoul vzad

Kámen

Vysavač

Odpočinek na koni

Lezení na strom

Akrobacie na koni

Salto po nohách

Letadlo

Stoj na ramenou

Běžící pás